

ZEMĚPIS BIBLICKÝ.

Příruční knížka k biblické dějepřavě

na středních školách i k soukro-
mému poučení.

Sestavil

ALOIS HRUDIČKA,

kněz círk.

c. k. gymnasiu v Třebíči.

(S TŘEMI MAPKAMI)

Schváleno nejd. bisk. ordinariatem Brněnským.

V TŘEBÍČI 1879.

TISKEM A NÁKLadem J. F. KUBEŠE.

ZEMĚPIS BIBLICKÝ.

Příruční knížka k biblické dějepравě
na středních školách i k soukromému
poučení.

Sestavil

Alois Hruďička,

kněz církevní a professor na c. k. gymnasiu v Třebíči.

(S třemi mapkami).

(Schváleno nejd. bisk. ordinariatem Brněn

V TŘEBÍČI 1879.

Tiskem a nákladem J. F. KUBEŠE.

Předmluva.

Nížepsaný nesměle předkládá toto dílo svým ctěným kolegům, přidávaje několik slov jako na cestu.

O nutné potřebě pomůcky takové ovšem netřeba šířiti se; buďet asi každému jasna vědoucímu, že *dějínám* bez *zeměpisu* vlastně ani nelze vyučovati. Rovněž tak znám jest nedostatek takovéto pomůcky zvláště v jazyku našem.

Mnohá pak neshoda z nedostatku tohoto plyne učitelům i žákům.

Nížepsaný uznáváje živě tyto pravdy, rád by odpomohl nedostatku tomu a to přimělo jej, aby vydal stručný „Zeměpis biblický“.

Jest arci *stručný*, maje především posloužit škole, při tom však nikterak žákům nepřitížit. Avšak i mimo školu snad v mnohém ohledu dobrou službu prokáže.

Jakým způsobem by se látka v knížce obsažená měla pojednatí, zdali jaksi příležitostně jen, či systematicky, aneb jako repetitorium látky v dě-

jinách bibl. již probrané, — toho netroufá si ovšem rozhodnouti spisovatel; po zdání jeho odporoučí se systematické probrání zeměpisu Palæstiny, ostatních pak částek jenom příležitostné připomínání.

Částky drobnou literou tištěné mohou dle uznání katechetova býti vypuštěny, slouží však předce k oživení ostatních částí a snad i celou věc poněkud činí zajímavější.

Přidané mapky nepochybně žákům dobrou službu prokáží.

Spisovatel použil k sestavení spisku tohoto hlavně; „Schuster — Holzammer, Handbuch zur bibl. Geschichte. Freiburg 1871“ a „Mislin. Heilige Orte, Wien 1860“ a j K sestavení map bylo použito: „Gratz, Schauplatz der hl. Schrift“ a „Riess, Bibel-Atlas.“

Laskavé pokyny a rady ctěných pp. kolegův, směřující k opravě a zdokonalení dílka tohoto, milerád a s díky přijme spisovatel.

Konečně vřele děkuje za důkladné prohlednutí rukopisu pp. professorům Brněnským O. Musilovi a Vl. Štastnému a za vkusné vykreslení map svému milému kolegovi p. Fr. Doleželovi v Třebíči.

Alois Hrudíčka.

Obsah.

Str.

Předmluva

Část první

Zeměpis Palæstiny.

Oddíl první.

Zeměpis fysický.

§. 1. <i>Jména země</i>	3
§. 2. <i>Poloha a hranice</i>	3
§. 3. <i>Rozsáhlost a počet obyvatelstva</i>	4
§. 4. <i>Horopis</i>	4
§. 5. <i>Hory předjordánské</i>	5
§. 6. <i>Pokračování</i>	6
§. 7. <i>Pokračování</i>	6
§. 8. <i>Hory zájordánské</i>	8
§. 9. <i>Řoliny</i>	9
§. 10. <i>Roviny.</i>	10
§. 11. <i>Pouště</i>	11
§. 12. <i>Vodopis</i>	12
§. 13. <i>Jezera.</i>	13
§. 14. <i>Pokračování</i>	14
§. 15. <i>Řeky</i>	15
§. 16. <i>Pokračování</i>	16
§. 17. <i>Pokračování</i>	16
§. 18. <i>Prameny, studnice a rybníky</i>	17
§. 19. <i>Podnebí</i>	18
§. 20. <i>Plodiny přírodní</i>	19
§. 21. <i>O pohromách, které P. ob čas navštěvovaly</i>	20

Oddíl druhý.

Zeměpis politický.

§. 22. <i>O nejstarším obyvatelstvu.</i>	21
§. 23. <i>P. za časů patriarchů, soudcův a prvních králů</i>	21

	Str.
§. 24. P. od rozdělení říše až k panování Římskému	23
§. 25. <i>Mistopis.</i> Judsko. Starý Jerusalema	24
§. 26. O Jerusalemu nyníjším a dějinách jeho	27
§. 27. Okolí Jerusalemské	31
§. 28. Jiná města Judská	32
§. 29. Města na východ od Jerusalema ležící	34
§. 30. Města na západ od Jerusalema .	34
§. 31. Města severně od Jerusalema	35
§. 32. <i>Samařsko</i>	36
§. 33. Města Samařská	36
§. 34. <i>Galilea</i>	38
§. 35. Města	38
§. 36. <i>Zájordáni</i>	40
§. 37. Města Zájordánská	41

Část druhá.

O ostatních zemích biblických.

I. V Asii.

§. 1. Armensko	45
§. 2. Sennaar	46
§. 3. Assur, Assyrsko	47
§. 4. Medsko	48
§. 5. Aelam, Persie	48
§. 6. Mesopotamie	49
§. 7. Syrsko	49
§. 8. Fenicie	51
§. 9. Země Filištinská	52
§. 10. Idumejsko	53
§. 11. Moab	53
§. 12. Země Ammonitův	54
§. 13. Arabie	54

II. V Africe.

§. 14. Aegypt	55
§. 15. Aethiopie	58
§. 16. Lybia Cyrénská	58

Část třetí

Cesty sv. Pavla v ohledu zeměpisném.

§. 1. I. cesta	61
§. 2. II. cesta	62
§. 3. III. cesta	64
§. 4. IV. cesta	64

Část první.

Zeměpis Palæstiny.

Oddíl první.

Zeměpis fysický.

§. 1. Jména země.

Palæstina (hebr. Pelešeth, tur. Falestin) jest nynější název země, nejprvé u Řekův a Římanův užíváný. Nejstarší jméno země a hlavně části její předjordané jest *Kanaan*, po potomcích Kanaana, syna Cháмова, již byli nejprvnější obyvatelé její. *Země zaslíbenou* slove, protože ji Bůh přislíbil potomkům Abrahamovým; *zemí hebrejskou* jmenuje se jakožto bydlíště potomkův Abrahamových, Hebrej nazývaných; *zemí israelskou*, protože se v ní usadili synové Israhelovi; *Juda* či *Judæa* nazvána byla po zajiť babylonském a za času vlády Římské. Též *Idumæou* ji Římané nazývali. Sv. písmo jmenuje zemi tu i *zemí Hospodinovou*, protože Hospodin ji dal majetkem lidu svému. *Zemí svatou* ji zovou židé i křesťané; židé, protože Hospodin, král jejich, vyvolil si tu v chrámě sídlo mezi lidem svým, a křesťané, protože Slovo tělem učiněné viditelně tu mezi lidmi obcovalo a dílo vykoupení dokonalo.

§. 2. Poloha a hranice.

Palæstina leží v přední Asii, sáhajíc od 52° — $54\frac{1}{2}^{\circ}$ v. d. a od 31° — $33\frac{1}{2}^{\circ}$ s. š. Největší vzdálenost od severu k jihu (z Danu do Bersabey) obnáší asi 220 km., od východu pak na západ (od pouště syrské k moři

středozemnímu) 90 km. Nebylyť hranice její za všech dob stejné, předce však o nich lze s jistotou udati toto :

Na sever hraničila P. s pohořím Libanským a Antilibanským, kterážto pohoří dělila ji od země Syrské; na jihu s Arabií petrejskou, na západ s mořem středozemním a na východ s pouští syrskou a arabskou až k řece Arnonu, která ji dělila od území Moabského.

P. byla se všech stran uzavřena a tím obzvláště se hodila k tomu, aby národ vývolený odloučen jsa od národů pohanských vykoupení pokolení lidského pěstováním poznání pravého Boha připravoval. Mimo to ležela P. téměř u prostřed starého světa, jsouc s jednotlivými zeměmi spojena jednak mořem, jinak pak cestami obchodními; polohou touto docela k tomu byla utvořena, aby víru v jednoho pravého Boha a zaslíbení i očekávání Mesiášská ve světě tehdáž známém rozšířila a v plnosti času světlo evangelia pro veškeru zemi rozžehla.

§. 3. Rozsáhlost a počet obyvatelstva.

Obsah plochový obnáší 29500 □ km.*); v různých dobách však nestejnou vykazuje rozsáhlost.

Obyvatelstva čítala P. za čas největšího rozkvětu na 4—5 mill. Nyní bydlí tu 650000 lidí, skoro výhradně islamu oddaných; neschází však (jmenovitě v Jerusalemě) křesťanův a židův.

§. 4. Horopis.

P. jest země hornatá; všecka pohoří její lze pak pokládati za výběžky pohoří Libanského v Syrsku. Z hor těchto dvě dlouhá pásma vybíhají, kteráž jsouce oddělena dlouhou a hlubokou rovinou Jordánskou, východně až ku chobotu Akabskému, západně pak až k horám Sinajským sahají. Tato dvě hlavní pásma

*) P. jest tudíž o něco větší než Morava, jejížto plocha 22.230 □ km. obnáší.

vysílají na vše strany menší výběžky, mezi nimiž jsou mnohé roviny a doliny. Všecka pohoří jsou výšky pouze prostřední, od hor Libanských až do středu země se nížící, odtud pak zase vystupující. Převládá v nich útvar vápencový, prorvaný ložisky křídovými, s nimiž tu i tam spojen jest dolomit, pískovec a slín, v Zájordánii však čedič a porfyr.

V pohořích předjordánských nacházíme mnoho slujů a jeskyň, slouživších druhdy i za útolek prchajícím (n. p. Davidovi) i za přibytěk poustevníků.

Stráně hor palæstinských byly porostlé hojnými lesy a vinicemi, tím velmi půvabný poskytující pohled. Jmenovitě písmo sv. uvádí lesy na Karmelu a les palmový blíže Jericha.

§. 5. Hory předjordánské.

K vůli snadnějšímu přehledu rozvrhneme hory předjordánské ve 3 skupeniny — *severní, střední a jižní*.

I. Ku *severní skupenině* patří:

1. *Pohoří Neftali* (nyní Džebel Ssafed) táhne se územím kmene Neftali až k Nazaretu, dosahujíc výše 833 m.

2. Vysočina *Zabulonská* (el Bettauf) mezi řekami Belem a Kisonem.

3. *Pohoří Karmelské* (Džebel Mar Elias) odděleno jest od pohoří předešlého rovinou Jesreelskou a rozkládá se jižně od chobotu Ptolemaidského. Výška jeho průměrná dosahuje 400 m. Nejzazší výběžek pohoří tohoto na západ jest mys Karmelský, s něhož otvírá se půvabná vyhlídka na všechny strany. Na horách Karmelských rostou stromy vavřínové, olivové, smrky a duby; i květena Karmelská bohata jest. Pohoří toto dále chová množství pramenů, z nichžto četné potoky se prýstíce do Kisonu vtékají. Pro krásu a půvabnost svou jest K. prorokům (Isajášovi, Jere-

miášovi) obrazem příští veleby království Božího. Sluje pak jeho byly bydlíštěm proroků Eliáše a Elisea; i křesťanští poustevníci později v nich se zdržovali.

Na mysu Karmelském zbudovala zbožná císařovna Helena chrám křesťanský, k němuž záhy i klášter se připojil. V klášteře tom obral si v 12. století mnich vlášský jménem Berthold z Kalabrie se soudruhy svými příbytek a založil řád Karmelitanský až posud kvetoucí. Nynější budova klášterní vystavená r. 1830., milé poskytuje přístřeší četným poutníkům z krajín západních.

4. Východně od pohoří Karmelského táhne se směrem k Jordanu pohoří *Gilboe* (540 m.), prorvané zelenajícími se dolinami. Zde padl Saul v boji proti Filištinským.

5. Na sever od pohoří *Gilboe* zdvihá se horský hřbet *Malý Hermon* zvaný.

6. Asi hodinu dále na sever vystupuje k nebesům památná hora *Tábor* do výše asi 765 m. Vrchol hory této duby a travou porostlé tvoří holou plochu, na níž dle podání Božský Spasitel před očima svých apoštolů zázračně byl proměněn. Sv. písmo vynáší na mnohých místech půvabnost hory *Táborské*; i čarokrásnou vyhlídku s temene jeho chválí cestovatelé.

I na *Táboru* zbudovala císař. Helena chrám křesťanský; za výprav křížáckých Tankred ještě jeden chrám tu vystavěl a *Tábor* stal se byalištěm mnichů latinských i řeckých. Nyní se tu spatřují pouze sutiny posvátných budov od Saracenů zbořených. Svátek proměnění Páně (6. srpna) okolní katolíci tu slavívají.

7. *Hora blahoslavenství* (*Kerun el Hittin*) severovýchodně od *Táboru*. Zde dle podání Pán konal kázání horské (v němž se obsahuje osmero blahoslavenství). I *horou Kristovou* neb *apoštolskou* nazývá se hora tato, protože tu Pán často na modlitbách dlel, a jak se za to má, i apoštoly své vyvolil.

§. 6.

II. Ke skupenině střední náleží hlavně pohoří *Efraimské*, zvané dle kmene, jenž území jeho nále-

želo; i *pohořím Israelským* jmenováno, jsouc hlavním pohořím říše Israelské. Pohoří toto, druhdy úrodné, táhne se od poh. Gilboe až skoro k Jerusalemu. Nej-památnější vrchy jeho jsou:

a. Hora *Garizim* (870 m.) na jih od Sichemu. S hory té požehnání slíbeno všem zachovatelům zákona Hospodinova. Za časů Alexandra V. zbudovali zde Samaritáni chrám a G. od té doby od nich za horu posvátnou pokládán jest, ač chrám ten již r. 129. před K. Janem Hyrkanem byl rozkotán.

b. Hora *Ebal* (či *Hebal*) 890 m. na sever od Sichemu, úzkým údolím od předešlé oddělená; zde po ohlášení zákona Hospodinova slavná oběť díků přinášena. S kamenitých pak a holých výšin Ebalských měly se prohlásiti hrozby a kletby těm, již nedbají sv. zákona.

c. Hora *Somer* (či hora Samařská), na níž zbudováno město Samaří.

d. Hora *Selmon* blíže Sichemu uvádí se ve knize Soudcův.

e. Hora *Gaas* blíže města Thamnathsare; tu pohřben jest Josue.

§. 7.

III. Ke skupenině jižní čítáme *hory Judské*, kteréž vybíhajíce z hor Efraimských táhnou se územím kmene Judy v mnohých větvích až k jižnímu pomezí země. Výše hor těchto u Jerusalema dosahuje 820 m. Hory ty, vyjímaje skalnaté vrchy na pobřeží moře mrtvého, byly druhdy pečlivě obdělány a plodny.

Nežli národ židovský uvázal se v zemi zaslíbenou, jmenovány hory tyto horami Amorrhitův; později pak název ten pouze jižní část pohoří znamenal.

K horám Judským obzvláště tyto památné vrchy náležejí:

a. *Hora Olivetská* (Džebel et Tur) u Jerusalema; jméno své má od sadův olivových, druhdy ji zdobivších.

Rímané za Tita obléhající Jerusalem h. O. ozdoby této pozbavili, jelikož Titus všocko stromoví její kázal vykáceti.

Hora O., jejížto hlavní útvar jest vápenec, dostupuje výše 828 m. a má tři hlavní vrcholy: Střední a nejvyšší vrchol nazývá se nyní *horou nanebevstoupení*, protože Pán odtud vstoupil na nebesa; jižní vrch jmenuje se *horou pohoršení*, poněvadž Šalamoun modloslužbou zde konanou dal pohoršení veškerému lidu svému; severní vrch konečně má název „*mužové galilejští*,“ protože při nanebevstoupení P. se zde apoštolům — mužům to galilejským — zjevíli andělé. Přes h. O. vede cesta do Betánie, odkudž Pán Ježíš podnikl vjezd svůj do Jerusalema.

Hora Olivetská poskytuje překrásný pohled na Jerusalem a jižní krajiny země. — Přes horu tuto utíkal David, hlavu máje popelem posypanou, před nezdárným Absalonem; odtud patřil Božský Spasitel na město dole položené, slzy prolévaje nad zaslepeností obyvatelů jeho; zde předpovídal také hrozný konec města. Má se za to, že zde též naučil Pán učeníky modlitbě Páně.

Na hoře nanebevstoupení postavila sv. Helena nádherný chrám, později v mešitu proměněný, v nížto nynější křesťané o slavnosti Nanebevstoupení Páně se zvláštním povolením Turků konávají služby Boží.

b. *Quarantania* (Džebel Kuruntu) hora 40tidenního postu Páně, 300 m. vysoká, s mnohými jeskyněmi a skrovnými zbytky svatyně křesťanské. Na úpatí hory té viděti studnici Eliseovu. Hora ta zove se i *horou ďáblovou*, aneb *horou pokušení* vzhledem k trojímu pokušení, jemuž právě tu, jak za to mají, Pán ráčil se podrobiti.

§. 8. Hory Zájordánské.

K těmto se čítají:

1. *Pohoří Gileadské*, od něhož i celé úkrají za Jordánem přijalo jméno; táhnout se od hor Antilibanských

až k pustině arabské. Pohoří toto mělo a dílem až posud má dobré pastviny. G. v užším smyslu znamená vrch, pod nímž Jakob smířil se s Labanem.

2. Severní část hor Gileadských zvala se pohořím *Basanským* a oplývala hojností dříví a trávy.

3. Poh. *Abarim*, jinak *Moabské*, vybíhá z hor Gileadských. O následujících vrcholech hor těchto mluví písmo sv.:

a. *Nebo*, odkudž Mojžíš spatřil zemi zaslíbenou a kdež i život svůj dokonat; b. *Phogor* naproti hoře *Nebo*, kdežto Balaam obětoval.

§. 9. Doliny.

Palæstina má mnohé a s. v jižní části úzké, v severní však dosti široké a úrodné doliny, mezi nimiž zvláště vynikají:

1. *Údolí hroznů*, též *Mambre* zvané, u Hebronu; činí se o něm častější zmínka v dějinách patriarchů. Bylo velmi úrodné, jmenovitě pak slynulo hojností vína. Vyzvědači Mojžíšem vyslaní přinesli odtud hrozny neobyčejné velikosti.

2. *Údolí terebintů*, jihozápadně od Jerusalema, chovalo mnoho lesův olivových a terebintových. Zde přemohl David Goliáše.

3. *Údolí Ajalonské* severozápadně od Jerusalema při městě téhož jména, památné pro vítězství Josuevo nad Amorrhity, při čemž zázračným způsobem světlo denní prodlouženo jest.

4. *Údolí Josafat* či *Cedronské* mezi Jerusalemem a horou Olivetskou podobá se nyní pohřebišti; jsouť zde hrobky mnohých znamenitých mužů židovských (krále Josafata, Absalona, Zachariáše a j.). I ze vzdálených krajín přicházejí židé do Jerusalema u vysokém stáří svém, přejíce si pochovánu býti v údolí Josafatském. Na základě t. slov proroka Joela zavládlo mínění, že zde poslední soud bude odbýván.

V 6. století zbudoval tu sv. Sába klášter, nyní Řekům náležitý.

5. *Údolí Hinnom* či *Ennom* na jižní straně Jerusalema. Zde Israelité od Boha odpadlí obětovali modle Molochovi dítky své, z kteréžto příčiny údolí to bylo u všeobecné ošklivosti. Jmenovalo se v n. z. i *Gehenna* a pro svou velmi děsnou polohu a ohavnou modloslužbu druhdy zde páchanou pokládáno za obraz pekla.

6. *Údolí solné* na jih od moře mrtvého. David porazil zde Edomity. Viděti tu sloup solný asi 12 m. vysoký, připomínající potrestání ženy Lotovy.

§. 10. Roviny.

I. V PředjordanSKU:

Ode města Akko na pobřeží moře středozemního až na pomezí egyptské táhne se veliká, úrodná rovina, jejížto jednotlivé části jsou tyto:

1. Rovina *Akko* sahá od jmenovaného města až k horám Karmelským; bylať druhdy velmi úrodná, nyní však jest zanedbána. 2. R. *Saronská*, po břehu moře středního, táhne se od hor Karmelských až ku městu Joppe. Délka její obnáší asi 74 km. Písmo sv. chválí její úrodnost a krásu; teď ale z větší části jest pusta. 3. R. *Sefela* sahá od města Joppe až na jižní hranice a podobala se někdy co do úrodnosti předešlé. 4. Rovina *Jordánská* (el Ghor) nejznamenitější jest mezi rovinami sv. země. Rozprostírá se od jezera Genezaretského až k mrtvému moři, Jordánem jsouc zavlažována. Jest 120 km. dlouhá, u Jericha 14 km. široká a má polohu velmi hlubokou. Půda její času letního docela jest vypráhlá a vzduch pro veliké parno nevelmi zdravý. 5. Částí této roviny jest rovina *Jerišská*, kdežto Israelité pod vedením Josuovým šli přes řeku Jordan. I tato rovina, v nížto Římané pod Vespasianem a Titem Židy porazili na hlavu, slynila svoji úrodností a hojností medu, b. lsamu i dříví palmového. Za věků křesťanských povstaly zde mnohé samostany.

6. R. *Jesreelská* či *Esdrelomská*, též velikou rovinou zvaná, táhne se od Karmelu k Jordanu na pomezí Galiley a Samarie. Má 22 km. délky a 14 km. šířky; řada pahorků rovinou touto se táhnoucích tvoří rozhraní vod moře středozemního a moře mrtvého. Jižní část půvabné roviny té, ovlažovaná řekou Kisonem, nazývala se Megiddo či Mageddo a byla dějištěm mnohých bojů za staré i nové doby.

Padl tu zbožný král Josiáš, Napoleon pak I. nad Turky zvítězil.

Rovinou touto brávaly se karavany z východních zemí do Aegypta a Fénicie. Část roviny Jesreelské poblíž města Dothaim nazývala se dle města tohoto a památka jest tím, že Josef od bratrů svých prodán tu do Aegypta.

II. Za Jordánem naproti rovině Jerišské rozkládá se r. *Moubská*, na kteréž synové Israelští spíše nežli překročili Jordan, rozbili stany své. Tu oplakávali též smrt svého bohanadšeného vůdce Mojžíše.

§. 11. Pouště.

Pouště Palæstinské nejsou kraje všeměs pusté a prázdňé jako pustiny africké; jsou to spíše území většinou sice neobdělaná a neobydlená, hodící se však předce k dobrým pastvám. Dle míst na blízku položených různě se nazývají. Nejhlavnější pak z nich jsou tyto:

1. Poušť *Judská*, v území kmene Judova, rozprostírá se od potoku Cedronu až k jižnímu konci mrtvého moře. Jednotlivé části rozsáhlé této pouště jsou:

- a. P. *Engaddi* blíže města téhož jména. V horách pouště té ukrýval se David před úklady Saulovými.
- b. P. *Zif* u města Z. I zde, a s. v lese Haret zvaném, skrýval se David, když však skrýše jeho Saulovi se vyradila, byl nucen prchati dále a hledatí útulku na
- c. poušti *Maonské* na jih od pouště předešlé.
- d. P. *Thekue* na jih od Betléma s dobrými pastvinami.

Zde porazil král Josafat Moabity a Ammonity; Jonathas pak Makkabejský ukryl se tu před stíhajícím jej vojevůdcem Syrským Bakchidem. — e. P. *Bersabee* na jižním pomezí, kamenitá a výpráhlá. Zde bloudila Hagar, vypuzená služka Abrahamova; i prorok Eliáš, Jezabelou stíhaný, hledaje zde útočiště zázračným pokrmem nasycen jest.

2. P. *Kades-Barne* jihozápadně od moře mrtvého. Odtud vyslal Mojžíš 12 vyzvědačů do země zaslíbené. Zde hřešil spolu s Aronem nedůvěrou proti Hospodinu. © 38 let dříve zde veškerý národ Hospodinu se zprotiviv uvalil na sebe rozsudek smrti. Maria pak, sestra Mojžíšova, dokonala tu život svůj.

3. P. *Quarantania* s horou téhož jména, také pouští Jerišskou zvaná. Pro svojí děsnou pustotu a neúrodnost, pro své holé výšiny a hluboké rokle náleží poušť tato k nejsmutnějším samotám. Pouští tou vedla cesta (t. z. krvavá) z Jerusalema do Jericha a mnoho zločinů tu spácháno na cestujících. K tomu táhne se i Spasitel v podobenství o milosrdném Samaritánu.

4. V lesnaté poušti *Bethaven* u m. Bethelu 42 nevázaní chlapci ztupivše proroka Elisea od medvědů roztrhání jsou.

5. P. *Bethsaidská* s travnatými lučinami na severovýchod od jezera Genezaretského. Tu kázal Pán o království Božím, uzdravoval nemocné a nasýtil zástup 5000 lidí čítající 5 chleby a 2 rybama.

§. 12. Vodopis.

Palæstiny na západní straně dotýkalo se moře středozemní; mimo to měla 3 jezera a několik řek, vesměs nesplavných.

Moře střední nazývá se v písmě sv. *mořem velikým* či *zadním*, i *mořem Filištinův* anebo *mořem* vůbec. Jižní břeh jest nízký a písečný, severní za to vysoký

a skalnatý. Moře toho židé málo ku plavbě používali, protože zákonodárství jejich nepřilíš přálo obchodu. Král Šalamoun však po moři tom značný vedl obchod do Tartessu, kamž i prorok Jonáš hodlal utéci.*)

§. 13. Jezera.

1. Jezero *Meromské* též *Samochonitis*, voda výšiny (nyní Bahr el Huleh či Bahr Chit = moře pšeničné, protože se v létě vyschlá půda jeho osávala pšenici) zvané, leží v hluboké dolině severní Palæstiny, jest asi 7 km. dlouhé, 3·5 km. široké; pouze v čas zimní chová vodu a v ní množství ryb, v létě však úplně téměř vysychá. Na březích jezera toho porazil Josue Jabina, krále Azorského. Jezerem tím protéká Jordán a běře se dále

2. do jezera *Genesaretského* též *Kinneret* či *mořem Galilejským* nebo *Tiberiadským* zvaného (n. Bahr el Tubariyeh. Ono jest asi 15 km. na jih vzdáleno od předešlého. Délka jeho obnáší 33 km., šířka pak 16 km. Poloha jezera toho jest nad míru hluboka (178 m. pod hladinou moře středozemního). Kolem jezera ční vysoké skály čedičové, jenom na sever se otvírajíce. Voda jeho jest čista, sladka a rybnata; častější bouře hladinu rozčeřují. Krajina vůkolní jest půvabna a úrodná, ano náleží právem k nej příjemnějším a nejkrásnějším krajinám Palæstinským. Dařily se v ní stromy ořechové, palmové a olivové; posud až přese všecku zanedbanost palmy, citrony, třešně cukrová a rýže tu rostou. Břehy městy téměř poseté byly požehnaným dějištěm mnohým divů Páně a pojí se k nim proto upomínky nejvznešenější. Tu Pán přechoď často prodléval; z rybářů jezera toho první učeníky si vyvolil, zde mnohé zázraky činil, své učení hlásal; zde učeníkům po svém z mrtvých vstání se zjevil a Petra nejvyšší hlavou církve ustanovil.

*) Vlastně však teprv knížata z rodů Makkabeův a Herodianův postarala se o vhodné přístavy na březích moře tohoto (Joppe, Cæsarea a j.) a tím. moře středozemní obchodu rozsáhlejšímu se otevřelo.

Okolí jezera toho bylo dějištěm krvavých bojů Římanů proti Židům za trest, že učení míru tuto hlásané u Židů ponejvíce minulo se s výsledkem.

§. 14.

3. *Moře mrtvé* jest nejznamenitějším jezerem Palestinským a v písmě sv. rozličnými jmény se uvádí a s. nazývá se tam:

a. *mořem solným* pro hojnost soli ve vodách svých. Voda tato má odpornou chuť a na kůži leptavě působí. Hodí-li se do ní nějaká věc, ihned vrstvou soli bývá potažena; i věci ležící na březích sůl pokrývá; vůkolní obyvatelé s touto solí vedou obchod;

b. *mořem pouště* pro pusté okolí, v němž zavládá mrtvé ticho a děsná samota;

c. *mořem východním*, protože leží na východ moře středního;

d. *mořem asfaltovým*, nazývá se u některých spisovatelů nebiblických, poněvadž na povrchu a na březích jeho mnoho asfaltu se nacházelo.

Moře mrtvé rozprostírá se 392 m. hluboko pod hladinou moře středního a jest 67 km. dlouhé a 15—20 km. široké. Největší hloubka (v části severní) obnáší asi 300 m., nejmenší pak (v části jižní) 1—2 m. Pohled na jezero toto velmi jest smutný a hladina jeho připadá oku jako rozpuštěné olovo, v němžto mdle se obráží slunce. Pro příliš nízkou polohu vystupují z vod jeho horké výpary. V jižní části jezera spatřuje se okřídlí, ku kterému, jak se zdá, původně jezero sáhalo. Nejjižnější část jezera byla tehdaž kvetoucí dolinou (Siddim), v nížto ležela hříšná města Sodoma, Gomorrha, Adama a Seboim. Když pak tato trestající spravedlností Božskou byla zasáhnuta, postoupily vody jezera následkem úlehu čili sklesnutí půdy dále ku předu, rozlivše se po řečené dolině.

Na březích mrtvého moře roste t. z. jablko Sodomé, ovoce to vně lahodné, uvnitř ale prázdné a v ruce v prach se rozpadající, — trefný obraz hříchu. Celé pak jezero i s okolím patrně svědčí o přísné spravedlnosti Boží.

§. 15. Řeky.

I. Do moře středoziemního vtékají:

1. *Belus* (Nahr Naman), jenžto žene několik mlýnů. Písek řeky této přiměl prý Féníčany k hotovení skla.

2. *Kison* prýští se na Táboru a posilniv se některými prudkými přítoky ve mnohých oklikách přes rovinu Esdrelomskou ústí do moře. Na březích řeky té dal Eliáš pobiti kněze Bálovy.

3. *Kanah* má své prameny v horách Efraimských a u Cæsarey padá do moře.

4. *Potok Zerka* prýstě se na Karmelu nad Cæsareou vtéká do moře.

5. *Potok Sorek* maje prameny v horách Judských nedaleko m. Joppe do moře vpadá.

6. *Potok egyptský*, přirozená to hranice mezi Pal. a Aegyptem, u Rhinokolury vtéká do moře.

II. Do jezera Genesaretského teče potok *Kafarnajský*.

§. 16.

III. Do moře mrtvého vtékají:

1. *Jordán* (el Urdun), největší a nejpamátnější řeka sv. země, má zřídla svá na Velikém Hermonu ve sluji, druhdy bůžku Panovi zasvěcené a poblíž vesnice Banias položené. Mladý Jordan zove se tu Banias. Jiná zřídla prýští se na pahorku Tell el Kady a proud jimi utvořený Dan se nazýval. Mimo to jej sesiluje přítok Hasbeny, přicházející s Libanu a hlubokou i spolu kamenitou úžlabinou spěchá nyní J. do jezera Meromského. Brzy na to vtéká do jezera Genezaretského a vyšed z něho řečištěm 10—100 m. širokým a vysokými stromy a bujnou zelení porostlým, ve mnohých oklikách chvátá do moře mrtvého. Běh jeho jest velmi prudký a mnohými brody a vodopády přerušený; voda

žlutavá hodí se k pití a chová mnoho ryb. Na jaře J. se rozvodňuje, v létě však velmi málo vody mívá.

Přes J. krácel Jakob na útěku před Esauem; J. překročili synové Israelští za vedení Josuova; na J. Eliáš a Eliseus mnohé divy učinili. Ve vlnách Jordánských měl se umýti malomocný Naaman a býti očištěn; zde křtil Jan, předchůdce P.; i Syn Boží dal se tu od něho pokřestiti, čímž zajisté vody Jordánské posvětil, tak že u všechněch zbožných křesťanských poutníků jsou u yroucí účtě.

Cís. Helena vystavěla u Betánie v těch místech, kde Jan křtil, křesťanský chrám, naproti němuž na druhém břehu zvláštní kaple křestní byla zbudována. V kapli této často sv. křest se udílel anebo sliby křestní se obnovovaly. Nyní ovšem obě posvátné budovy jsou zrušeny, sotva skrovné zříceniny zůstavivše. V Jordáně samém, tam kde Kristus Pán byl křtěn, vypínal se veliký kříž. Tu poutníci modlíce se, do vody sestupovali a balsam i vonné kvítí do ní na znamení úcty sypali; mnozí zahalení jsouce zvláštními rouchy v posvátné vlny se potápěli, přejíce si v roucho takové zahalenu býti i po smrti. Všichni konečně brávali si posvátné vody Jordánské s sebou na převzácnou památku. Tak zhusta až posud se děje.

J. má některé přítoky a s. po pravém břehu: Potok *Karith*, na němž po nějakou dobu zdržoval se Eliáš. Na levém břehu: a. *Hieromax* rybnatý, jenž prýště se v Hauranu teče okolo úrodných břehův a jižně od jezera Genezaretského do J. ústí. b. *Jabok* přichází hlubokým úvalem z hor Gileadských. Zde Jakob podstoupil onen tajemný boj, po kterém obdržel jméno Israel.

§. 17.

Do moře mrtvého ještě vtékají:

2. Potok *Cedron* či *Kidron* (t. j. černý) proudí se údolím Cedronským, maje vlastně vodu jenom v čas dešťů. Přes potok C. s pláčem krácel David, bera se z Jerusalema, i Božský Spasitel po večeri poslední.

3. *Arnon* dělil druhdy krajinu Moabitův od krá-jiny Ammonitů; prýští se v Arabii pusté a těsným skalnatým údolím teče do mrtvého moře.

Mimo tyto v písmech sv. častěji jmenované řeky, byly v P. ještě mnohé jiné, které však jenom v zimě áneb po čas dešťů vodu mívaly, pročež jich proroci užívali jako obrazů nestálosti a nevěrnosti lidu ži-dovského.

§. 18. Prameny, studnice a rybníky.

Písmo sv. uvádí na mnohých místech prameny, studnice a rybníky; protož o nej památnějších z nich i zde se zmíniti musíme. Jsouť pak tyto:

1. Studnice či pramen *Siloe*, na jihovýchodní straně Jerusalema, s vodou čistou a zdravou, kteráž v jistých dobách po způsobu přílivu a odlivu s hory Sionské se řinula, do rybníka téhož jména odtékajíc. Zde uzdravil Pán slepého od narození. *)

2. S pramenem *Siloe* podzemní strouhou spojena jest studnice *Marianská*, z nížto podle podání blah. Panna vodu čerpávala.

3. Studnice *Rogel* blíže údolí Josafatského; slula i studnicí Nehemiášovou a činí se o ní zmínka v knihách královských.

4. Rybník *Bethesda* (či ovčí) blíže brány ovčí v Jerusalemě se zvláštními chodbami pro churavce čekající na hnutí vody (Jan 5, 5.).

5. Studnice *Jakobova* u Sichemu vykopaná Jakobem patriarchou. Zde rozmlouval Kristus Pán se ženou Samaritánkou

6. Studnice *Filipova* u Hebronu, u kteréž jáhen Filip pokřtil komorníka královny Aethiopské.

*) Zvláštní pramen na západní straně města, dle jiných však totožný s pramenem *Siloe* byl pramen Gihonský, u něhož Šalamoun na krále jest pomazán.

Sv. země též některé léčivé prameny měla a s.:

1. Pramen *sirnatý v Tiberiadě*, jehož až posud se užívá. 2. *Kallirrhoe* na východní straně mrtvého moře. Pramene tohoto horkého Herodes užíval.

K ovlažování suchých krajů sloužily některé vodovody (k. p. u Jericha a Betlehema; tento vodovod Jerusalem vodou zaopatřoval).

Mimo to o vodu postaráno bylo jmenovitě po čas dlouhého obléhání města četnými cisternami, z nichž některé až podnes se udržely.

§. 19. Podnebí.

Podnebí sv. země celkem jest mírné a zdravé. Majít tam vlastně jenom dvoje roční počasí: *zimou* a *léto*.

1. *Zima* trvá od polovice října až do polovice dubna a jest to hlavně čas deštů. V říjnu již (v čas vinobraní trvajícího od září do listopadu) počíná pršet. Déšť tento nazývá se v písmě sv. deštěm ranním (*pluvia temporanea*) a zdar oziminy na něm se zakládá; neboť jakmile ovlažil zemi, za pěkných dnů říjnových, seje se. Pak s malými přestávkami prší až do polovice prosince. V prosinci, lednu a únoru též sníh padá hlavně v krajích výše položených (i u Nazareta a Betlehema); sníh však tento ihned taje, vyjímaje pouze nejvyšší vrchy. Dlouhými prškami rozvodňují se potoky a řeky a cesty stávají se neschůdnými, pročez ono napomenutí B. Spasitele (Mat. 24, 20.)* V únoru nebo březnu přináší chladný vítr severozápadní déšť pozdní (*pluvia serotina*), na němž záleží zdar plodin letních. V době této i častější bouře zuřívají.

2. V polovici dubna začíná *léto* a trvá až do polovice října. V dubnu, květnu a červnu bývají žně; horka přibývá hlavně horkým větrem východním, až dostoupí nejvýše v červenci a srpnu. Noci však jsou

*) „Modlete se, aby utíkáni vaše nebylo v zimě anebo v sobotu.“

chladné pro hojnou rosu, která jest částečnou náhradou za déšť a tudíž velikým dobrodiním pro veškeru zemi. Rosa tato platí prorokům za obraz požehnání Božího. Za času letního krajiny vypráhlé trudný poskytují pohled.

Poznamenání. Nejdelší den v P. trvá 14, nejkratší 10 hodin. Za doby panování Římského počítáno ale vždycky 12 hodin denních a 12 nočních. Den počínal východem slunce (1. hodina), a o polednách byla hodina 6. a při západu slunce 12. Sobota západem slunce začínala. Vůbec Židé počítali den jako až posud to činí církve při svých svátcích výročních, — od předešlého večera.

§. 20. Plodiny přírodní.

Palästina byla zemí velmi úrodnou. Jakožto země „mlékem a strdí oplývající“ zaslíbena jest synům Israelským a skutečně podle zpráv starých spisovatelů podobaly se roviny a doliny Palästinské krásným sadům; i hory obdělány byly téměř až k vrcholům. Až dosud spatřují se na nich zbytky tarasů, druhdy posázených. Pole přinášela třicatero- ba stonásobný užitek; bylot zajisté lidu zaslíbeno obzvláštní požehnání Boží, zůstane-li věren zákonu. Nynější pak pustota a neúroda dá se vysvětliti jednak trestem, jenž zastihl zemi pro odpadlictví národa od Boha, těmi četnými pohromami válečnými totiž, jež během časů sv. zemi potkaly, jinak pak leností nynějšího obyvatelstva a vymýtením téměř veškerých lesů, jakéž se stalo za vlády Turkův. Avšak přese všecko to musí se i při tvrdém jařmu, pod jakýmž nyní země úpí, uznati dobrota a úrodnost půdy její.

Ku plodinám přírodním a s. z říše nerostův počítáme hlavně měď a železo v Zájordánsku; dále kámennou sůl, síru, asphalt na březích mrtvého moře. Z rostlinstva uvéstí dlužno pšenici, ječmen, kmín, bob, len a rýž. Dále se tu dařily: olivy, fíky, palmy, mandle, ořechy, jablka granátová, dub, terebinta (podobná jasanu), buk, akát, vrba, jasan, vavřín a j. Vinná réva výborně se dařila; hyacinty, růže, oleandry, narcisy kvetly hlavně na pohoří Karmelském a na ro-

vině Sáronské: o lilích polních i Božský Spasitel se zmiňuje. Nyní pěstuje se konopí, bavlna a porůznu i trest cukrová.

Co do *zvířeny* sluší především vytknouti chov dobytka, nyní velmi zanedbaný. Chovaly se nejvíce ovce, kozy, krávy a velbloudi. Těchto jakož i oslů, mezků a koní, užívalo se k nošení břemen. Psů nedrženo. V lesích bylo mnoho lvů, medvědů, šakalů, vlků a lišek; pardálové, gazely i antilopy až posud v P. se zdržují. Včely držely se v dutých stromech aneb rozsedlinách skalních; křepelky, koroptve, skřivani, vrabci, slavíci až posud nejsou v Palæstině neznámi. I štírové a hadové žili a posud tu žijí. O vodách již řečeno bylo, že množství ryb chovaly.

§. 21. O pohromách, které P. navštěvovaly.

Zemi zaslíbenou navštěvují některé pohromy, jichžto Hospodin ve st. z. ku pokárání lidu svého nevěrného používal. Tyto byly:

1. Parný *vítr východní*, jenž podobaje se arabskému Samumu záhubným byl lidem i zvířatům. S větrem tímto přicházivala někdy hejna

2. *kobylek* (13 cm. dlouhých a zelených či žlutavých), které hubily osení, stromoví i vinice, táhnouce za sebou drahotu neb hlad. Častěji stávalo se, že mršiny po nich pozůstalé vzduch tou měrou otravovaly, že povstávaly z toho záhubné úplavice. I z vajíček někde pozůstalých rodívalo se nesčíslné množství mladých, ježto celé kraje daleko široko pustošily a hubily.

Jistý druh kobylek byl jedlý; pečených neb smažených chudina požívala.

3. *Zemětřesení* častěji v P. zuřovalo.

4. *Mor* časem mnoho lidí uchvacel.

Oddíl druhý.

Zeměpis politický.

§. 22. O nejstarším obyvatelstvu.

Nejstaršími obyvateli P. byli *Kanaanité* čili potomci Kanaana, syna Cháмова. Rozpadali se v některé kmeny, kteřížto byli:

1. *Hethité* okolo Hebronu; 2. *Jebusité* v okolí Jebusu, pozdějšího to Jerusalema; 3. *Amorrheové* na západním břehu moře mrtvého; 4. *Gergesité* na Jordánu a 5. *Hevité* v Samaří.

Kanaanité v užším smyslu znamenají kmen, jenž sídlil na břehu moře středoziemního.

Mimo tyto potomky Kanaanovy bydleli ještě v Palæstině:

1. *Filištinští* na jihovýchodním břehu moře středoziemního; 2. *Kinité* na jižním pomezí; 3. *Ferezité* mezi Bethelem a Hàiem; 4. konečně *Rafajští* (Raphaim) v Zájordání, k nimž náleželo obrovské pokolení synův Enakových.

Nad kmeny těmito vládli knížata čili králové a každé skoro město mělo svého panovníka.

§. 23. Palæstina za času patriarchů, soudcův a prvních králův.

Když všeobecná nákaza zasáhla potomstvo Noemovo, zůstal *Abram* (později *Abraham*) Bohu věren

Z rozkazu Božího r. 2200 před Kr. odebral se z Uru Chaldejského do Haranu a odtud do země Kanaanejské, kterouž jemu a potomkům jeho za stálý majetek zaslíbil Hospodin.

Tu vedl život kočovný, tolikéž i syn jeho *Isák*, jehožto syn *Jakob* byl otcem dvanáctera synů, kteří stali se hlavami 12 kmenů. Kmenové tito zvláštním řízením Božím přišli do Egypta, kdežto po 430 let*) a s. v zemi Gessenské bydleli, až Mojžíš vyvedl je z poroby této. Po 40letém blouďení po poušti vedením Josuovým konečně přišli do země zaslíbené.

Josue, jsa nástrojem v ruce Hospodinově, podmanil nejprvé kmeny Kanaanejské, v ohavnou modloslužbu a hroznou nemravnost zabředlé a teprv po mnohých krvavých bojích stala se země zaslíbená majetkem národa israelského.

Již pod Mojžíšem dva a půl kmene obdrželi území své v Zájordání a s.: 1. *Ruben*, od řeky Arnonu až k rovinám Moabským. 2. *Gad*, území po obou stranách Jaboku 3. půl kmene *Manassova* severní část Zájordánska (od Jaboku až k pustinám syrským). Druhá polovice kmene toho obdržela území své v Předjordánsku a sice na jih od pohoří Karmelského. 4. Kmen *Juda* obdržel krajinu jižní mezi středozemním a mrtvým mořem. Z tohoto rozsáhlého majetku část nesouvislá na jihu 5. kmeni *Simeonovu* a na západu 6. kmenu *Danovu* byla propůjčena. 7. Kmen *Benjamin* usídlil se severně od kmene Judova. 8. Kmen *Efraim* usadil se na sever od kmene Benjaminova a Danova; 8. *Issachar* usídlil se na rovině Esdrelomské; 10. Kmen *Aser* obdržel majetek svůj severně od Karmelu podél pobřeží moře středozemního. 11 *Zabulon* usadil se na sever od kmene Issacharova a 12. kmen *Neftali* ještě dále na sever až k horám Antilibanským.

*) Dle jiného výpočtu pouze 215 let.

Kmen *Levi* neobdržel zvláštního souvislého podílu; podílem jeho mělt býti Hospodin a služba jeho. Naproti tomu však byli synové Josefovi, Efraim a Manasses, od Jakoba za vlastní přijatí, podělení podílem, jenž připadal na otce jejich. Ku výživě Levitův určeno bylo 48 měst v různých krajinách země položených. Mimo to i desátek z dobytka a důležitějších plodin zemských se Levitům odváděl.

Toto rozdělení země potrvalo za doby soudců a prvních králů Saula, Davida a Šalomouna. Pod Davidem a Šalomounem země židovská dosáhla největší rozsáhlosti i moci tím, že David rozšířil království své až k Damašku, Šalomoun pak až k řece Eufratu a k moři rudému. Jerusalemy (na místě starého Jebusu) byl politickým a náboženským střediskem říše.

§. 24. Palästina od rozdělení říše až k panování Římskému.

Po smrti Šalomounově nastoupil vládu hrdopyšný syn jeho Roboam. Pod tímto odpadlo 10 nespokojených kmenův israelských od dvou ostatních, Judy a Benjamin, vyvolilo si za krále Jeroboama z kmene Efraimova a utvořilo tou měrou říši novou, *Israelskou*, jejížto hlavní město bylo z počátku Sichem.

Dva kmenové Juda a Benjamin s městy Levitův a některými městy kmenů Simeonova a Danova tvořili království Judské.

Ro 253 letech král Assyrský Salmanassar království israelskému konec učinil (722 před Kr.). Silnější království Judské udrželo se o 134 léta déle (588 před Kr.), bylo však od Nabuchodonosora podmaněno, při čemž veliká část národa do zajetí babylonského byla zavedena. Za krále Cyra, jenž si podrobil říši chaldejskou, směli se zajatci opět navrátiti do vlasti své a z části též použili dovolení toho. Později přišla P. v moc Macedonův, po smrti pak Alexandra V. nej-

prvé pod vládu *Ptolomeův*, později pod vládu *Seleucidův syrských*, odkudž vymanili ji *Makkabeové*. Spory *Makkabeovců* *Aristobula II.* a *Hyrkana II.* zavdali Římanům podnět, že vmísili se v záležitosti židovské a poznenáhla celou zemi opanovali (63 před Kr.). Brzy na to ponechali *P. Herodianům*, již vládli nyní jménem jejich (37.).

Předjordanско bylo pak rozděleno na tři úkraje dle provincie: *Judsko*, *Samařsko*, *Galilejsko*; *Zájordánsko Peraeou* se nazývalo. Později se úkraje tyto rozdělily ještě v menší kraje (tetrarchie).

Při rozdělení říše Římské (395 po Kr.) připadla *P.* k říši východní a nedlouho na to (v 5. stol.) stalo se nové rozdělení a *P.* rozvrhla se ve: *P.* první (severní *Judsko* a *Samařsko*), *P.* druhou (*Galilea* a sev. *Peraea*), *P.* třetí (jižní *Judsko* a *Peraea*).

Později (614) *Peršané* za vedení *Chosroa II.* *P.* obsadili, až jim ji vytrhl *Heraklius*. V tomtéž století (637) však *Saraceni* dobyli *P.* Útisky a krutosti, jakýchž se dopouštěli proti křesťanům, byly podnětem k výpravám křižáckým a ku založení království křesťanského v *P.* (1099—1187). Po nešťastné bitvě u *Hittinu* (1187) dostala se *P.* pod vládu *Mohamedánů*, pode kterouž až do dneška a s. co část (ejalet) *Syrie* úpí.

§. 25. Místopis.

Základem budiž rozdělení země, jakéž učinili Římané.

I. *Judsko* (*Judæa*) obsahovalo někdejší kmeny *Juda*, *Simeon*, *Dan* a *Benjamin*, část kmene *Efraimova* a *Idumejska* (od jižního břehu mrtvého moře až k moři rudému). Na severu hraničilo *J.* se *Samařskem*, na východě s mrtvým mořem a *Jordánem*, na jihu s *Arabií petrejskou* a na západě s mořem střeozemním.

(Hlavním městem území toho a spolu veškeré země byl *Jerusalem*. Za časův *Abrahámových* nazýval se *Salem* (mír), za *Jebusitů* *Jebus*, později pak nynější název svůj *J.* (*Hierosolyma* = místo pokoje) obdržel. Jmenujeť se u židův i městem Božím, městem svatým, městem velikého krále, protože se tu přechovávala archa úmluvy. V 2. stol. po Kr. byl *J.* po zoufalém povstání *Židův* za *Bar-Kochby* podruhé rozkotán (po

prvé stalo se to, jak známo, od Římanů r. 70 po Kr.) od císa. Aelia Hadriana znova zbudován a *Aelia Capitolina* nazván, což potrvало až do 8. století. Nynější domorodci jmenují město *El-Kuds* (sv. město — k vůli mešitě Omarově, jež všechněm Mohamedánům svatou jest).

J. stojí na vysočině 784 m. nad mořem povýšené a s. na 4 pahorcích: Moria, Zion (Sion), Akra a Bezetha. Pro tuto vysokou polohu říkalo se: „vystupovati do J.“

1. Na pahorku *Moria* (760 m. vysokém) měl z rozkazu Hospodinova obětován býti Isák. Později Šalomoun vystavěl tu chrám, pročež se M. i horou chrámovou nazývala. 2. Hora *Sion* na jihozápad od Morie, asi 800 m. vysoká. Na této stával starý hrad Jebusitů, jehož David vydobyl a opevniv jej, sídlem královským učinil. Tato část města byla nejvýznamnější, nazývajíce se horním městem, či městem Davidovým aneb také dcerou Sionskou. Na Sionu zbudoval Šalomoun nádherný palác cedrový a byl tu i vedlé Davida a jiných králů pohroben. 3. Na severní straně Sionu vypínala se výšina *Akra*, po které se rozkládalo dolní město, kdežto měl Antiochus Epifanes hrad. 4. Na *Bezete*, sev. od Akry a Morie bylo město nové (pozdějšího původu).

J. byl opevněn třemi silnými zděmi, z nichžto třetí teprv po nanebevstoupení Páně jest zbudována, a mohutnými věžemi (jmenovitě: Hippikus, Fasael; Mariamne a Psefinus — z časů Heroda krále). Do města vedlo vícero bran, z nichž zmíniti se sluší o *bráně ovčí* blíže hory chrámové.

Nejznamenitější budovy starého Jerusalema byly tyto:

1. A. *Chrást*, jež vystavěl Šalomoun v podlouhlém čtverci; mělťe pak 60 loket délky, 20 loket šířky a 30 loket výše. Zdi, jimiž celá budova byla obehnaná, byly z mohutných kamenů čtvercových a vykládány vzácným dřívím cedrovým z Libanu. Do chrámu samého vedla předsín a po ostatních 3 stranách

stály vedlejší budovy na 3 patra vysoké. Vnitřek rozpadal se ve svatyni a velesvatyni. Stěny a podlaha velesvatyně i svatyně byly zlatem bohatě vylouženy. Dva cherubové ze dřeva olivového též hojně pozlacení perutěmi zakrývali archu úmluvy, obličejem hledíce ku svatyni. Do této vedly dvěře z dříví cypřišového, do velesvatyně pak ze dříví olivového. Byly pak dvěře do velesvatyně ustavičně otevřeny, avšak drahocennou záslonou zahaleny. Nářadí posvátné, jakož i velevýznamná čísla a míry, látky i barvy ze sv. stánku přeneseny jsou do chrámu; jenom ve svatyni nacházelo se 10 zlatých svícňů (místo jednoho) a 10 stolů na chleby obličné. Chleby tyto však pouze na jeden stůl se kladly.

Kolem chrámu bylo dvoje nádvoří, jedno uvnitř — kněžím, druhé — vnější lidu sloužilo. V nádvoří prvním na místě umývadla stálo t. z. měděné moře, veliká to nádoba měděná, podobající se rozkvetlé lilii a na 12. měděných postavách býků spočívající. Mimo to byl tu i oltář obětí zápalných.

Chrást tento rozkotán jest od Nabuchodonosora,

B. Po návratu ze zajetí podnikli židé po radě Zorobabelově novou stavbu, r. 515 ukončenou, kteráž ale nedostihla rozsáhlosti a krásy chrámu Šalomounova. Scházeli také novému chrámu předmět nejposvátnější, archa úmluvy.

C. Chtěje si nakloniti židy, jal se *Herodes V.* (r. 21. před Kr.) chrám Zorobabelův způsobem nádherným přestavovati. Chrást tento teprv r. 64. po Kr. dokonáný, byl rozměrů ohromných. Herodes použil základů budovy Šalomounovy postavil mohutné zdi, které zavíraly v sobě troje nádvoří: *Nádvoří pohanů* se sbornicí (synagogou) a trhem chrámovým. Kolem nádvoří toho stály překrásné řady sloupů z bílého mramoru. Odtud několika vchody vedla cesta do *nádvoří Židův*, jež dělilo se zase v nádvoří mužů a žen. Zamříženými dveřmi vcházelo se odtud do *nádvoří*

kněžského, kdežto se nacházel oltář obětí zápalných a moře měděné.

Vlastní chrám stál ná výšině, jsa vystaven z bílých kamenův a vně i uvnitř bohatě zlatem vyzdoben. Ve svatyni, jako kdysi ve sv. stánku, bylo viděti svícen sedmiramenný, zlatý stůl na chleby obličné a zlatý oltář na oběti kadicí. Ostatně podobal se chrám tento chrámu Šalomounovu. Avšak veliký a nádherný chrám tento měl býti svědkem zavržení národa židovského a ihned po svém ukončení rozkotán.

2. Hrad *Antonia*, druhdy Baris zvaný; od Šimona Makkabejského byl vystaven a od Heroda V. ke cti M. Antoniu Římskému A. nazván. Podzemní chodba spojovala jej s chrámem. V budově této nacházela se za časů Krista Pána soudnice (prætorium) se soudnou stolicí vladařovou postavenou na půdě mosaikové (λιθόστρωτος). Tu Pilát potvrdil rozsudek smrti nad Pánem Ježíšem vynešený.

3. Palác *Heroda Agrippy*, na severovýchodní straně Sionu vynikal nádhrou.

4. *Gazith*, dům v němž velerada*) odbývala schůze své, stál vedle chrámu.

§. 26. O Jerusalemu nynějším a dějích jeho.

Jerusalem nynější z dálky malebný ano velice pěkný poskytuje pohled. Jenom částečně stojí však na místě, kde stál Jerusalem starý, vyšed na některých stranách z původních ohrad.

Čtyři brány (Damašská, Štěpánská, Jaffská a Sionská) vedou do města posud ohrazeného. Ulice jsou křivé, úzké a špinavé, domy pak vysoké, se střechami plochými a okny do vnitř. Celek posky-

*) Velerada (synedrium-sanhedrin) byla nejvyšším soudem v zemi, skládajíc se ze 71 členů (z náčelníků tříd kněžských, ze zákonníkův a hlav kmenů jednotlivých nejvýznamnějších rodin) za předsednictví nejvyššího kněze.

tuje trudný obraz úpadku a poroby. Nejpmamátnejší budovy jsou:

1. Chrám *Božího hrobu* v třídě křestanův na bývalé hoře lebčí (Golgatha = Calvaria). Pahorek tento, druhdy mimo město ležící ve 2. stol., když J. směrem severozápadním byl rozšířen, přišel do vnitř města.

Jméno má od tvaru svého, lebce lidské podobného. Pamětihodný jest na věky veškerému pokolení lidskému tím, že Ježíš Kristus vykonal na něm krvavou obět na smíření a že v lůně jeho pohřben byl.

Na posvátném místě tom vystavěl cís. Konstantin velebný chrám, v 7. stol. od Peršanů rozkotaný. Na zbořeníšti zbudoval patriarcha Jerusalemský Modestus nový chrám, skládající se vlastně ze 4 menších. Seldšukové však svatyni tu zpustošili, křižáci za to podstatně obnovili. I v dobách pozdějších (nejposléze r. 1868) podroben byl chrám tento mnohým obnovám a opravám. Jestliž pak svatyně ta zajisté nejpmamátnejší a nejctiuhodnejší budova Jerusalemská. Vlastně obsahuje velechrám tento tři chrámy: chrám Božího hrobu, chrám ukřižování a nalezení kříže. Nenít také souměrně postaven, předce však svojí rozsáhlostí a výší klenby i chodeb spravedlivý vzbuzuje obdiv.

Vlastní chrám *Božího hrobu*, nejstarší mezi všemi jest slohu byzantinského s kupolou, spočívající na silných a mohutných pilířích. Ve střední lodi viděti kaplu Božího hrobu, ve dvě části rozdělenou. V první části andělé zvěstovali zbožným ženám a učeníkům z mrtvých vstání Páně. Druhá část (2 m. dlouhá, asi 2 m. široká a 2·5 m. vysoká) obsahuje vlastní hrobku Páně pod kamennou deskou (2 m. dlouhou, 1 m. širokou, 0·8 m. tlustou) nyní za stůl oltářní užívanou. Prostoru tuto osvěcuje ustavičně 50 lamp a ačkoli málo lidí má v ní místa, předce nepřestávají tu vroucné modlitby nábožných poutníkův a kanou ustavičně slzy jejich vděčnosti a lásky. — Druhý chrám — *ukřižování* — na jihovýchodní straně předešlého, stojí na místě, kdežto Pán krvácel za hříchy naše.

Naproti místu, kde stál kříž Páně, byla druhdy pohřbena těla křesťanských králů Jerusalemských, Bohumíra Bouillonského a Balduina. — Třetí chrám jest chr. *nalezení kříže*, východně od chrámu ukřižování, s podzemní kaplou sv. Heleny, která tu našla pravý kříž Kristův.

Původně všechny tyto svatyně náležely křesťanům římsko-katolickým a za posledních dob Francie mocí svou ochrannou se jim propůjčovala. V době nejnovější ale podařilo se Řekům, pomocí Turků katolíky vypuditi z některých posvátných míst, tak že nyní jich nemnoho mají. Kaply Božího hrobu užívají však i římsští i řečtí i východní křesťané. Řeholníci sv. Františka každodenně a večer konají průvod ke všem posvátným místům, při čemž se modlí za nejvyšší hlavu církve, za knížata křesťanská, za sjednocení panovníků, za poutníky a vysvobození sv. země. Nejdojemnější se tu slaví svátky velikonoční.

K hoře Kalvarské vede t. z. *via dolorosa*, (cesta bolestná), po níž kráčel Božský Spasitel z domu Pilátova. Jest 1320 kroků dlouhá, velmi nerovná a příkra a dle hlavních událostí z poslední cesty Páně, obsažených dílem v evangeliích, dílem podáním zjištěných, rozdělena ve 14 zastavení.

Konečně budiž podotknuto, že blízko chrámu Božího hrobu jest vícero klášterů, mezi nimiž klášter Františkánský se zvláštním kostelem; Františkáni tu střeží místa posvátná a poutníkům duchovními službami se propůjčují.

Jiný klášter téhož řádu (sv. Salvatora) obývá 60 mnichů, kteří vykonávají duchovní správu i příkladné pohostinství.

Ku památným budovám dále náležejí:

2. *Tvrz* stojící na místě bývalého hradu Davidova.
3. *Mešita Davidova* též na Sionu, bývalý to chrám křesťanský. Na tomto místě stával dům, v němžto, jak se má za to, slavil Božský Spasitel poslední večeři. Uvnitř lze viděti síň (coenaculum), ve kteréž večeře sv. byla vykonána, kdežto i vzkříšený Pán se apostolům zjevil, Duch sv. na ně sestoupil a Matěj apostolem zvolen jest. *) 4. *Mešita Omarova*, (Kubet es Sachrach),

*) V podzemních prostorách budovy této dle mínění Mahomedanů nachází se hrob Davidův (odkudž mešita má jméno své); jinověrcům však přístup jest přísně zakázán.

t. j. chrám skalní, protože se tu chová skála či kámen Mohamedánům posvátný), na Morii tam, kde druhdy se vypínal nádherný chrám. Byvši Omarem v 7. století vystavena, byla od křižáků proměněna ve chrám křesťanský, později však zase Mohamedánům připadla. 5. Mešita *el Aksa*, stojí na místě, kdežto stával druhdy chrám obětování Panny Marie; dle podání obětovala tu bl. Panna Syna svého Bohu. Nedaleko odtud spatřuje se *místo nářků židovských*, koutek to při prostoře chrámové, kdežto Židé se shromažďující žaluplné žalmy pějí, v nichž se vyjadřují sláva i úpadek místa posvátného. 6. Velikolepý poutnický dům rakouský, v němž každoročně mnoho poutníků rakouských i německých nachází laskavé přístřeší. 7. Na pahorku Akra ukazují se místa, na nichž stával *dům hrdého bohatce i dům Pilátův*.

8. Na blízku stojí chrám „Ecce homo“ zvaný, ježž zbuďoval slavný obrácenec ze židovství Alfons M. Ratisbonne r. 1862. Jestliť spojen s klášterem „dcer Sionských,“ jejichžto úkolem jest, aby modlitbami Boha smiřovaly za hřích, jakéhož se proti němu dopustil Israel, za obrácení lidu toho prosily a vychováním ohudých dívek o rozšíření království Božího pracovaly.

Nynější město rozpadá se ve 4 okresy (mohamedanský, křesťanský, armenský a židovský), čítající asi 25000 obyv. (mezi nimiž 8—9000 křesť.), kteří se živí nejvíce obchodem, vyráběním mýdla a jirchářstvím. J. jest také sídlem latinského patriarchy a tureckého paše.

Z dějin města budiž toto podotknuto:

Ačkoli po návratu židů ze zajetí za Cyra krále chrám zase byl obnoven, předce město samo nikterak nemohlo se zmocí. Po Peršanech ovládli zemi Syrové. Antiochus Epifanes zpustošiv chrám postavil doň sochu Jovišovu. Útisky a křivdy vladařů syrských zavdaly podnět hu povstání Makkabeovců. Tito učinili konec panování syrskému a řádnou bohoslužbu opět zařídili; spory ale mezi nimi vzniklé povolaly Pompeja římského, jenž dobyl Jerusalema r. 63. před Kr. Brzy na to (37) stal se pánem města Herodes V. a velmi je okrášlil. Obležení a dobytí Jerusalema a úžasné hrůzy při tom živě líčí Jos. Flavius. Povstání židů za lži-messiáše Bar-Kochby bylo Hadrianem utlačeno a J. v jiném směru obnoven. Místa posvátná zatím chránilo a v ustavičné uctivé památce zacho-

vávalo podání i zbožná mysl křesťanův. Pokus Juliana odpadlíka, jenž zaniklý chrám znova hodlal zbudovati, zmařen jest zázračným zakročením Božím. Nové rány zasáhly J., když Chosroes II. jej přepadnuv zpusťošil a sv. kříž uloupil; byltě však kříž sv. zase r. 628. od cis. Heraklia do J. přinešen. R. 637. přišel J. pod moc Kalifa Omara. Křesťanům se pod novou vládou vedlo obstojně; když ale Seldžukové Kalifat přivedše ku pádu, Jerusalema se zmocnili, těžké útrapy počaly doléhati na křesťany. To zavdalo příčinu ku podniknutí výprav křížáckých. Křížáci založili království Jerusalemské. J. však padl r. 1187. do rukou Saladinových; byltě sice r. 1229. od cis. Bedřicha II. opět získán, ale po krátké době stal se kořistí sultana aegyptského. R. 1292. vzalo království Jerusalemské za sve a J. dostal se Turkům (r. 1517) do moci, v nížto nachází se s malými přestávkami až do dnešního dne.

§. 27. Okolí Jerusalemské.

Poblíž Jerusalema památná jsou tato místa :

1. Zahrada *Getsemanská* (*Getsemani* = lis olivový), při bývalém dvorci na úpatí hory Olivetské. Ve dvorci tom lisovaly se olivy, — odtud ono jméno. Zahrada jest 52 m. dlouhá, 50 m. široká a zdí ohražena. Ze mnohých stromů, druhdy se tu dařivších zbylo nyní pouze osm prastarých kmenů. Františkáni Jerusalemtí pečlivě pěstují zahradu tuto, v nížto v prosinci a lednu ještě kvetou líbezné hřebíčky a hyacinty. Nachází se tu jeskyně smrtelných úzkostí Páně. Vnitřek její v kaplu jest proměněn a nad oltářem lze čísti nápis: „*Hic sudor ejus factus est sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram.*“ *) Chrám, jenž tu někdy stával, od Turků byl rozkotán.

Poznamení. Z jeskyně této vzat jest kámen základní pro chrám votivní ve Vídni, zbudovaný na poděkování za vysvobození J. V. císaře Františka Josefa I. z rukou vražedných.

2. Severně od zahrady *Getsemanské* viděti jest budovu s kaplou do skály vstavenou, v nížto se nacházela *hrobka bl. Panny Marie*. Zde podle podání byla Maria pohřbena, až do svého zázračného nanebevzetí.

*) Zde pot jeho stal se jako krůpěje krve tekoucí na zem.

3. Při rokli Hinnomské leží *pole Hakeldama* známé z dějin umučení Páně. Dlouho se tu pochovávaly mrtvoly Jerusalemské. Chrám bývalý vzal za své.

Z hlinovaté půdy pole tohoto vzali si Pisanští s sebou a zřídili si z ní v rodném městě svém známý hřbitov (*campo santo*).

4. V *jeskyni* blíže brány vedoucí do Damašku prorok Jeremiáš prý skládal své dojemné žalozpěvy.

5. *Bethfage* (místo fiků) na západní straně hory Olivetské.

6. *Bethania* (el-Azarieh) na východní straně téže hory na cestě vedoucí z Jerusalema do Jericha. Bývalé městečko nyní jest v zříceninách. Na blízku ukazuje se místo, na němž stával dům Lazarův a hrobka jeho. Druhdy býval tu kostel.

V den sv. Maří Magdalény a sv. Lazara, jakož i v pátek před 4 nedělí postní konají se tu každoročně katolické služby Boží.

§. 28. Jiná města Judská.

I. Na jižní straně od Jerusaléma:

Betlehem (t. j. dům chleba, též Efrata = úředné) 7 kil. od Jerusalema v úrodném kraji, v němž se daří hojnost vína, oliv a fiků; má líbeznou a spolu velebnou polohu na straně horské.

Zde bydlívali Elimelech, Noemi, Ruth, Isai; zde narodil se David. Světového však významu B. tím dosáhl, že se v něm narodil Ježíš Kristus, Spasitel světa. Čítá několik set úpravných domův a asi 3000 obyv. (mezi nimi 2000 katol.), vynikajících krásou těla, i čistotou mravů.

Na východní straně hory, po níž rozložen jest B., nachází se jeskyně narození Páně. Nad ní již od 4. stol. vypíná se chrám Panny Marie vystavený od císa. Konstantina a matky jeho; má patero lodí a náleží k nejkrásnějším na východě. Z kůru kněžského vedou schody do řečené jeskyně, 13 m. dlouhé, 4 m.

široké a 3 m. vysoké. Stěny její mramorem jsou ozdobeny a 34 lampy ustavičně osvěcují posvátnou prostroru.

V pozadí na východní straně jest ono místo, kdežto se narodil Spasitel náš; druhdy poznačeno bylo nápisem v ozdobné půdě mosaikové vyrytým: „Hic de virgine Maria Jesus Christus natus est*)“ kterýžto nápis ale za posledních dob Řekové odstranili. — Nedaleko nachází se kapla jeslíček Páně a vedle ní oltář sv. 3 králův, kterýmž vyznačeno jest místo, na němž klaněli se pohanští mudrcové Božskému Spasiteli. Jako v Jerusalemě, tak i zde otcové z řádu sv. Františka ze svého vedlejšího chrámu sv. Kateřinského konají slavné průvody ku posvátným místům. Tklivě a velebně se tu jmenovitě slaví svátky vánoční.

Mimo svatyně již jmenované spojeny jsou s jeskyní narození Páně ještě jiné kaply (mezi nimi kapla sv. Jeronýma, jenž tu žil a zemřel.)

Řekům Turky podplativším podařilo se přisvojiti si chrám Marianský; k jeskyni Božího narození mají však volný přístup i křesťané Římští; těmto náleží též kapla jeslíček Páně, kteréžto ale nyní se chovají v chrámě Panny Marie Větší v Římě.

Blízko B. rozkládá se *pole pastýřů*, kdežto andělé zvěstovali narození Páně pastýřům. Jestli to údolí libezné a úrodné a v něm spatřují se zříceniny dvou chrámů křesťanských.

Asi $\frac{1}{2}$ hod. na západ od B. viděti malou okrouhlou budovu; jestli to *hrobka Ráchely*, pramáteře israelské. $\frac{1}{2}$ hodiny pak na východ spatřují se zbytky velikolepých zahrad Šalamounových.

Dále na jih leží *Thekua* na poušti téhož jména, rodiště proroka Amosa. V 6. stol. sídlo sv. Sáby.

Bessur za doby Makkabejské pevnost proti Idumejům. V krajině té pokřestil jahen Filip komorníka aethiopského.

Hebron, 30 km. od Jer. náleží k nejstarším městům ve světě. Zde žili Abraham, Isák, Jakub a byli tu i pohřbeni; pročež H. vždy židům byl městem posvátným. Dávid tu byl na krále pomazán; sem odešel Absalon, chtěje býti králem. H. později padl do rukou Idumejův, již opětně vzat jest Judou Makkabejským.

*) „Zde z Marie Panny narodil se Ježíš Kristus.“

Za doby křesťanské činí se zmínka o chrámu stojícím nad hrobkou patriarchů. Nyní jest tu pečlivě střežená svatyně mohamedánská, již navštívit jinověrcům není dovoleno. Za času výprav křižáckých byl H. opevněn a sídlem biskupa. Nynější H. má 10000 obyv. (nejvíce mohamedánův).

Na východ od H. leží město *Kafar-Barucha*, ku kterému až doprovázel Abraham Hospodina, přimlouvaje se za hříšná města. — *Zif*, jihových. od H. s pouští téhož jména. — Něco dále k jihu leží m. *Karmel*, kdežto Saulu po vítězství nad Amalekity postaven jest oblouk vítězoslavný. — *Maon* též s pouští stejného jména. — *Engaddi* při mrtvém moři. Na blízké poušti bylo mnoho pramenův a rostlo tu množství keřů balsamových i vína. — *Ramath-Lechi* povědomo z historie Samsonovy. Ve 4. stol. sídlil tu biskup. — *Gerara*, na čas bydlisté Abrahamovo a Isákovy. — *Bersabee* na jižním pomezí. Tu Abraham s Abimelechem uzavřel smlouvu. Odtud i táhl obětovat Isáka. — *Horma*, město v kraji Amalekitů položené, u něhož Israelité utrpěli porážku; později bylo přiděleno kmenu Simeonovu.

§. 29.

II. Města na východ od Jerusalema ležící:

Jericho, 26 km. od Jer. v dolině velmi úrodné, v nížto se dařilo množství květů, balsamu i palem (proto též městem palmovým nazváno). Josue dobyl Jericha zázračným přispěním Božím. Za doby Eliáše a Elisea kvetla v J. škola prorocká. Zde žil celník Zacheus. J. bylo spolu s Jerusalemem od vojska římského rozkotáno.

Nyní upomíná na bývalé město zbořená tvrz Richa a bídná vesnice er Richa. I okolí jest spustošeno. — *Galgala* blízko Jordanu. Zde rozložili se Israelité přešedše Jordan.

§. 30.

III. Města na západ od Jerusalema:

Bethsames, město levitské. Sem přenesla se archa

úmluvy z Akkaronu. — *Azeka*. Až sem stíhal Josue krále Kanaanejské u Gabaonu poražené. — *Emmaus*, městečko 60 stadií (3 hod.) od Jer. vzdálené. Nyní vesnice Kulonieh (colonia) -- *Ammaus* (Nikopolis) dále na západ. Zde porazil Judas Makkabejský syrského vojevůdce Gorgiáše.

§. 31.

IV. Města severně od Jerusalema:

Anathoth, město kněžské, rodiště proroka Jeremiáše. — *Rama* (Ramatha), rodiště i pohřebiště Samuelovo. *) — *Hai*; zde postavil Abraham oltář Hospodinu. — *Machmas* (Michmas) město z dějin Saulových povědomé. — *Gabaon*. Obyvatelé města toho obelstili, chtějíce zachrániti život svůj, Josuu, stavíce se chudými cizinci z daleka příšlymi; když pak lest jejich vyšla na jevo, byli odsouzeni k donášení vody a dříví ku svatostánku. — *Masfa*, západně od Gabaonu, bydlíště Samuelovo, kdežto Saul králem byl vyvolen. Když Jerusalema stal se kořistí krále Nabuchodonosora, sídlil v M. vladař chaldejský. — *Beroth*, kdežto dle podání bl. Panna, vracejíc se z Jerusalema pohřešila syna svého. — *Bethel* náleží k nejstarším a nej památnějším městům Kanaanejským a často v dějinách patriarchů se o něm zmínka činí. Zde po nějakou dobu chovala se archa úmluvy. Jeroboam zavedl zde modloslužbu, pročez o B. proroci s ošklivostí se vyslovují. *Kariath-Jarim*. Zde byla archa úmluvy po 20 let, až za Davida do Jerusalema přenesena jest. — *Ajalon*, město levitské, u kterého Josue porazil Amorrhejské. *Bethhoron*, dějiště mnohých bojů již za časů Josuových i Římských. — *Lod*, *Lydda* (Diospolis), 34 km. vzdálí od Jer. Zde uzdravil sv. Petr dnou sklíčeného Aeneáše. Později kvetla tu proslulá škola židovská.

I L. stala se sídlem biskupským. Největší však slávy na byla svým rodákem sv. Jiřím, jenž za časů císaře Diokletiana v Ni-

*) Jiní Ramathu v poh. Efraimském za to pokládají.

komedii sešel smrtí mučennickou. Pohřben byl v L. a nad hrobem jeho postavil císař Konstantin skvostnou svatyni, jejíž rupy svědčí posud o bývalé kráse.

Arimathaea (Ramla), rodiště Josefa z A. — *Joppe* na moři středoziemním, 56 km. od Jer., se znamenitým přístavem. Odtud Jonáš odplul do Tartessu.

Druhdy sídlil i zde biskup. Bohumír Bouillonský město opevnil, kteréž pak bylo střediskem poutníků po moři z krajín západních do sv. země přicházejících. Nynější město jmenuje se Jaffa a čítá 8000 obyv. (mezi nimiž na 2000 křesť.). Od moře jest pohled na město velmi malebný, i nejbližší okolí jest pěkné a úrodné.

§. 32. Samařsko (Samaria).

Samařsko uprostřed Předjordaní rozložené, bylo nejmenším úkrajím jeho. Hraničilo na sever s Galilaeou, na jih s Judskem, na vých. s Jordanem a na záp. s mořem středoziemním zaujímajíc bývalé kmene Efraimův, polovici kmene Manassova a část kmene Issacharova. S. bylo hornato (hory Efraimské, Gilboa, Karmel), při tom však úrodné; i hor bylo použito co sadův olivových. Honosilo se též výbornými pastvinami, pročež i chov dobytka byl znamenitý. S. bylo hustě obydleno, avšak obyvatelé byli zvláštní, u víře vlažný a proto od židů opovržený pronárod, smíšený ze židů assyrských a od Salmanassara zde usazených pohanů.

Po návratu ze zajetí babylonského nechtěli židé připustiti Samaritův u víře podezřelých ku stavbě nového chrámu. Následkem toho Samarité přetrhli dosavadní jednotu náboženskou a zbudovali si svůj zvláštní chrám na kopci Garizimském. Židé pak Samaritův nenáviděli tak, že slovo S. platilo jim za nadávku a že od S. ani vody přijmouti nechtěli, S. zase židům ani noclehu nepopřáli.

§. 33. Města Samařská.

Samaria, králem Amri na hoře Šomronské založená a odtud tak jmenovaná. Zde sídlili králové israelští, až r. 722. před Kr. král assyrský Salmanassar po tuhém odporu města se zmocnil. V S. působili

proroci Eliáš a Eliseus. Pro modlářství, v jakéž zabředli pozdější obyvatelé, Jan Hyrkan Makkabejský zbořil S., Gabinius však, vladař Syrský, znova ji vystavěl, Herodes V. pak značně okrášlil a ke cti císa. Augusta Augustou (Sebaste) nazval. Zde, jak podání zvěstuje, pochován byl sv. Jan Křestitel; jáhen Filip kázal tu a křtil, sv. Petr a Jan biřmovali.

Nad hrobkou sv. Jana zbudovali Johannité na místě dřívější basiliky nádherný kostel, jenž však později mešitě turecké musel ustoupiti. Ostatky sv. Jana zatím do Alexandrie a pak do Říma byly přeneseny. V S. sídlíval též biskup. Nyní jest to bídná vesnice, čítající asi 60 chýší a Sebastieh nazvaná.

Sichem v líbezném údolí mezi horami Ebal a Garizim. Dějiny patriarchů často o tomto městě mluví. Byltě S. dřívějším hlavním městem království Israelského a po zajetí babylonském předním městem Samaritánův pro chrám stojící na blízké hoře Garizimské. Římané je přestavěli a po Flaviu Vespasianovi Flavia Neapolis (teď Nablus) nazvali.

V S. narodil se sv. Justin, mučenník, a tolikéž i biskup tu sídlíval. Čítá nyní 8000 obyv., kteří značný obchod vedou. Na blízku ukazují hrobku Josefovou a památnou studnici Jakobovu.

Efra, (*Ofra*) na pomezí Judském. Zde bydlel soudce Gedeon. — *Silo*, kdežto po 350 let let přechovávána archa úmluvy. Í Heli zde bytoval. — V *Timnathu* či *Tamnath-Sare* žil a umřel Josue. — *Cæsarea Palæstinae*, druhdy věže Stratonova, nyní Kaissarije, na moři středozeemním, vystavena od Heroda V. Toto město mělo dva znamenité přístavy, skvostné divadlo a nádherný chrám Augustův. C. byla i po nějakou dobu hlavním městem celé Palæstiny a sídlem vladaře Římského, spolu i značným městem obchodním. Sv. Pavel hájil se tu před vladařem Felixem.

Od 2. stol. letopočtu křest. stala se C. sídlem arcibiskupovým a proslulá škola bohoslovecká tu rozkvetala. Byvši r. 1256 zbořena, jest až posud mimo přístav v rumech.

Ginea, město na hranicích galilejských; na blízku uzdravil Pán 10 malomocných. — *Dothain* na rovině Esdrelomské. — *Abel-Mehula*, rodiště pror. Elisea. Až

k tomuto městu stíhal Gedeon Madianity. — *Thirza*, město slynoucí krásou, po nějakou dobu sídlo králův israelských, až Amri sídlo své přenesl do Samaří. *Aenon a Salim* poblíž Jordánu, kdežto Jan v posledních dobách svých křtil.

§. 34. Galilea.

Galilaea (od slova *galil* — t. j. kraj pohanů, protože nikdy zúplna nebyla v moci židů). Rozsáhlostí vynikala G. nad Samařsko, byla však menší Judska. Hranice její byly: Na sev. Syrie a poh. Libanské, na vých. Jordan, jez. Meromské a Tiberiadské; na j. Samařsko a na záp. moře středoziemní. Druhdý bydleli zde kmenové Aser, Zabulon, Neftali a z části Issachar.

Severní část slula *G. horní* anebo *G. pohanův*, protože se tu zdržovali nejvíce pohanští Féníčané, Syrové a Řekové; jižní část slula *G. dolní* a bydleli v ní Židé, jež ostatní pokládali za obmezené a nepřiliš pravověrné, jimi pohrdající. Měli také tvrdé podřečí, dle něhož se všude původ jejich vyzrazoval. Praví se však o nich, že byli pracovití a v boji udatní.

Celá tato krajina byla hornata až na rovinu Esdrelomskou a výborně obdělána a plodna. Proto též byla dobře obydlena, množství měst čítajíc. V G. trávil Pán svá léta mladistvá, zde i v pozdějších letech přechoasto se zdržoval, zde vyučoval a zázraky činil. Z G. pocházeli též mnozí apoštolé (Ondřej, Petr, Bartoloměj, Filip, Šimon). I první křesťané na potupu prozvání byli Galilejskými.

§. 35. Města.

Tiberias (Tabariah) na západním břehu moře galilejského v úzké rovině. Herodes Antipas T. vystavěl a ke cti Tiberia císaře tak pojmenoval. Bylť i časem hlavním městem Galilejským. U T. zjevil se Pán vzkříšený svým učenníkům, zde Petra ustanovil

nejvyšší hlavou církve. V pozdějších dobách povstaly tu znamenité vysoké školy židovské a talmud*) prý tu sestaven jest. I zde sídlíval biskup.

Čítá nyní T. 2000 obyv. a katolíti missionáři tu působí.

Kafernaum, Kafarnaum na sev. od Tiberiady v líbezné rovině Genezaretské, bylo městem obchodním s celníci. Zde častěji dlel Pán Ježíš, pročez se K., také *Jeho* městem nazývá. Zde přislíbil, že nám své Tělo dá za pokrm a Matouše apoštolem učinil. — Nad *Bethsaidou* a *Korozainem*, ležícími na západním břehu jezera Genezaretského, pronesl Pán ono strašlivé „běda“ pro tvrdošijnou nevěru a nekajicnost obyvatelů. — *Magdala*, rodiště Marie, sestry Lazarovy. — *Bethsan*, později *Scythopolis*, nyní *Beisan*, náleželo k desítiměstí Zajordánskému. Po neblahé bitvě na pohoří *Gilboa*, pověsili Filištinští mrtvolu Saulovu a synů jeho na brány tohoto města. — *Jezrahel*, letní sídlo Achabovo, kdežto návodem Jezabeliným Náboth byl ukamenován. Jezabel sama strašnou smrtí byla v tomto městě postižena. — *Bethulia* proslavená rekovským činem *Juditiným*. — *Megiddo* (*Mageddo*) na rovině *Esdrelomské*. — V *Sunamě* obdaroval prorok *Eliseus* jistou vdovu olejem, tak že jí bylo lze upokojiti věřitele. — *Naim* na blízku hory *Táborské*. Zde vzkřísil Pán jediného syna vdovina z mrtvých. — Do *Endor* uchýlil se *Saul* potázat se čarodějky o radu před bitvou na poh. *Gilboa*. — *Nazaret* (nyní *Nasrá*), leží v kotlině, vinicemi a sady olivovými i granátovými ověncené. Ve st. Zák. se o N. ani zmínky nečiní, pročez u Židů byl v opovržení. Nám křesťanům jest však N. místem vele památným, protože se tu vtělil Syn Boží a sv. rodina tu bydlela.

Na místě, kde někdy stával domek Panny Marie (nyní v *Loretě* vlašském se nacházející), vystavěla sv. Helena velikolepý chrám,

*) *Talmud* jest sbírka podání židovských, týkajících se náboženského i občanského života jejich; rozpadá se v *Mišnu* a *Gemaru*, vysvětlení to *Mišny* v 2. a 3. stol. po Kr. povstale. Později připojeno jest k těmto dvěma oddílům ještě vysvětlení jedno, které i *Talmudem* *babylonským* slove, kdežto se 2 první oddíly T. *Jerusalemským* nazývají.

jenž od Saracenů byv rozkotán, ož Křižáků zase obnoven jest. Po nešťastné bitvě u Hittinu však (r. 1187.) N. byl zbořen a dlouho ležel v rozvalinách. Teprv od 17. věku Františkáni nynější kostel Panny Marie postavivše duchovní správu v N. zastávají a mládež tamější vychovávají.

Nynější chrám složen jest ze dvou svatyní dolní a horní. Onano má oltář zvěstování Panny Marie představující, před kterýmž lze čísti slova: „Hic verbum caro factum est.“ *) Za oltářem jest prostora, připomínající mladistvý věk Pána Ježíše těmito slovy: „Hic erat subditus illis.“ **) N. čítá nyní 3300 obyv. (1100 katol.).

Na blízku spatřuje se *studně Mariina*, z nížto až podnes ženy Nazaretské vodu brávají a asi $\frac{1}{4}$ hod. na jih jest *hora úleku*, na níž druhdy stával kostel na památku, že bl. Panna plna úzkostí sem se utekla slyšíc, že židé chtějí Pána Ježíše svrci se skály.

Severně od N. leží *Kana* na pahorku rozložená, rodiště apoštola Bartoloměje. Zde Pán první zázrak vykonal a uzdravil též nemocného syna královského úředníka Kafarnajského. — Nedaleko odtud jest m. *Safed*, nepochybně „ono město, ležící na vrchu“, o němž v evangeliu podobenstvím mluvil Pán, stoje na *hoře blahoslavenství*, odkudž Safed viděti jest. — *Asor*. Král města toho Jabin od Baraka byl poražen. — *Thesbi*, rodiště Eliášovo. — *Dan* či *Lais*, nejsevernější město v Předjordání; Jeroboam tu zavedl modloslužbu. — *Akko*, *Ptolemais* na moři středozemním s dobrým přístavem; tudy vedla obchodní cesta z Damašku.

Za časů křižáckých bylo Akko vedlé Joppe obyčejné přístaviště křesťanských poutníků a později sídlem řádu Johannitského. (Proto i: St. Jean d'Acre.). Čítá pak nyní 12000 obyv.

§. 36. Zájordání.

Zájordáním rozumí se krajina, která byvši druhdy obydlena kmeny: Rubenem, Gadem a polovicí kmene Manassova, na sev. hraničila se Syrskem, na východě s pustou Arabií, na j. s Moabskem a na záp. s řekou Jordanem, jezerem Genesaretským a mrtvým mořem. Za časů Mojžíšových jmenována krajina tato *Galaad* aneb *Basan*, za doby Římské pak *Peræa*.

*) „Zde Slovo tělem učiněno jest.“

**) „Zde byl poddán jim.“

Nejznameníější hory Zájordánské byly uvedené již hory *Gileadské* a *Abarimské*, v nichž řeky *Hieromax* (nyní Nahr Yarmuk), *Jabok* (n. Nahr es-Zerka) a *Arnon* (n. Vady Mojib) se vyprýštily, dílem do Jordánu, dílem pak do mrtvého moře vtékaly. Byly tu i úrodné polnosti a pastviny a dařily se tam hlavně olivy a palmy.

Za časů Krista P. byla Peræa, stojící pod mocí Heroda Filipa, rozdělena v menší úkraje (tetrarchie) a s.: *Trachonitis*, *Ituræa*, *Gaulonitis*, *Auranitis*, *Batanæa*, a *Abilene*. Z těchto byl kraj Auranský (*Auranitis*) nejúrodnější a nejlidnatější.

Konečně ku P. náleželo i *Desítiměstí* (*Dekapolis*), Římské vládě bezprostředně podrobené. Města k němu náležející byla: Damask, Filadelfia, Rafana, Gadara, Hippon, Dion, Pella, Gerasa, Canatha a Scythopolis v Předjordání.

§. 37. Města Zájordánská.

Cæsarea Filipova na úpatí velikého Hermonu, spíše Paneas zvaná, poněvadž se tu ctíval pohanský bůžek Pan. Tetrarcha Filip rozšířil a okrášlil město a ke cti císaře Augusta C. je nazval a s příjímím Filipova na rozdíl od jiné (C. Palæstinské). Blízko města tohoto odevzdal Božský Spasitel Petrovi moc klíčů. Z C. byla prý i žena 12 let nemocná, od Pána však uzdravená. Za doby Konstantinovy kvetlo tu křesťanství. Nynější osada Baniás připomíná staré Paneas. — *Edrai*, sídlo Oga, krále Basanského; za doby křesťanské sídlo biskupské.

Bethsaida Julias při vtoku Jordánu do jezera Genezaretského. Od Heroda Filipa obdrželo město příjímí Julias na počest Julie, dcery Augustovy. — *Gerasa* (n. Dšeraš) jihovýchodně od jez. Genezaretského, byla po nějakou dobu hlavním městem Zájordánska a co do rozsáhlosti i lesku závodila s Jerusalemem, což poznati lze po velikolepých rumech, jakéž se tu spatřují. — *Pella*. Sem utekli se křesťané Jerusalemtí před obležením města. — V *Jabesu* pochován jest Saul. — Do *Sokothu* přibyl Jakob, smířiv se s Esauem. —

Mahanaim a *Fanuel* blízko *Jaboku*, místa známá z dějin *Jakobových*. — *Ramoth*, město levitské, kteréž obléhaje *Achab*, zemřel. — U *Bethanie* či *Bethabary* kázal a křestil *Jan*. — Ze *Sittimu* vyslal *Josue* vyzvědače k *Jerichu*. — *Machærus* (*Machæron*) na strmé skále vých. od m. moře. *Herodes I.* opevnil tvrz tuto a okrášliv ji za příbytek si vyvolil. U vězení hradu *Machaerského* stat byl sv. *Jan Křestitel*.

Poznamenání. Šest měst — tři v Před- a tři v Zájordání — bylo k tomu určeno, aby člověk vraždy neprávě podezřelý až do dokázání nevin své v nich mohl najíti útočiště. Jsou to t. z. města *útočištná* a s.: 1. V Předjordaní: *Kades* (v kmeni *Neftali*), *Sichem* a *Hebron*. 2. V Zájordání: *Gaulon* (v kmeni *Manassově*), *Ramoth* a *Bosor* (ve kmeni *Rubenově*).

Část druhá.

**O ostatních zemích bi-
blických.**

I. V Asii.

§. 1. Armensko.

Vysočina *Armenská*, v přední Asii rozložená nazývá se v písmě sv. též zemí Ararat nebo Thogorma. Má se za to, že v A. byl ráj biblický. V A. a s. na hoře Ararat (5029 m. vysoké) po potopě stanula archa Noemova, tak že by z Armenska podruhé pokolení lidské se bylo rozšířilo. K tomu se Armensko též výborně hodilo svojí polohou; ležít zajisté bezmála ve středu starého světa, mezi atlantickým a tichým oceánem i mořem sredozemním, černým a kaspickým, dále mořem perským a rudým; dle toho téměř k tomu bylo jako utvořeno, aby sloužilo lidem za východiště do všech končin země.

A. byla po jistou dobu podrobena Assyřským i Medským. Ve 4. stol. před Kr. dostala se A. Alexandru V., dále pak po mnohých rozbrojích Peršanům a konečně Římanům. Nyní jest majetkem Peršanů, Rusův a Turkův.

Křesťanství záhy v A. se zmohlo, již ve 4. stol. zkvétajíc a to hlavně snahou dvou nábožných mužů Řehoře a Mesropa. V 6. ale věku A. odloučila se ode středu jednoty církevní, až po dnešní den větší částí v rozkolu trvajíc.

*) Až posud pokládají se Armenové sami za potomky Thogorma, syna Jafetova.

§. 2. Sennaar.

Potomci Noemovi brzy po potopě usídlili se v krajině úrodné, ležící na jih od vrchu Araratského. Krajině této *Sennaar* zvané po rozptýlení pokolení lidského vládl Nemrod, potomek Chusův z kmene Chamitův, založiv tu první v historii známou říši. Později přitáhli do krajů těchto semitští Chaldeové, potomkové t. Chaldea, syna Náchorova druhdy v Arabii pusté bydlivší, odkudž jméno země *Chaldea*. Mimo to i od východu někteří kmenové původu asi turanského sem přitáhli. Podle hlavního města Babylonu též *Babylonskem* se nazývala. Rozumí se pak jménem tím země, na východě řekou Tigris, na západě pustou Arabií, na sev. pak Mesopotamií a na j. perským zálivem ohraničená. Nyní nazývá se *Irak el Arab* a náleží Turkům.

Tigris prýští se na vysočině armenské ze mnohých zřidel u Diarbekiru se scházejících pak u Korey spojiv se s Eufratem spěje co Šat el Arab do moře perského. *Eufrat* má zřídla svá blíže Araratu. Sesíliv se s přítokem Chobarem u Circesia ústí co veleproud spolu s řekou Tigris. Plavba po něm pro mnohé peřeje (katarakty) jest nemožná. Na jaře a na podzim vystupují obě řeky z břehů, a tím se děje, že nános písku a bahna vždy více roste, čímž veškerá země nabývá tvárnosti blativé a bahnité roviny. Za starověku odpomáhaly ovšem tomuto zlu hojné průplavy a země tudíž byla velmi úrodná. Tolikéž kvetla zde řemesla, obchod i umění, hlavně pak stavitelství; jakož toho velikotvárné důkazy za novějších dob vždy více se objevují. Hvězdosloví pěstovali t. z. magové, zvláštní to třída kněžská.

Hlavním městem byl *Babel*, *Babylon* (zmatek) na Eufratu, jež vystavěl Nemrod či dle jiných Semiramis, dle pověsti však Bel, bůh to chaldejský.

Herodot zanechal nám popis města. Dle toho byl B, postaven ve čtverci a objem jeho obnášel 12 mil. Zdi měly 200 loket výšky, 30 l. tloušťky a chráněny byli 250 věžemi a 100 kovových bran. Eufratem dělilo se město na dvě části. Uprostřed jedné vypínal se hrad královský, uprostřed druhé chrám Belův, při němž byla věž mající celé stadium výšky.

Mezi objevenými zříceninami Babylonskými pokládá se Birs-Nimrod jihozápadně od města za onu věž, o níž mluví písmo sv.

Veliká rovina na jihovýchodní straně Babylonu nazývala se *Dura*. Tu kázal postaviti Nabuchodonosor zlatou sochu, již všichni měli se klaněti.

Nyní jest nejpamátnejším městem *Bagdad*.

§. 3. Assur, Assyrsko.

Assur nazývala se země po levém břehu řeky Tigris a s. po Assurovi, synu Šemovu. Řekové a Římané říkali jí Assyria. Hranice její byly: Na sever Armensko, na vých. Medsko, na j. Babylonsko a na záp. Mesopotamie.

A. byla základem říše světové, kteráž zahrnuje Mesopotamii, Medsko a Babylonsko, v 8. stol. před Kr. sáhala od Indie až k moři stredozemnímu. Byla pak to země hojně ovlažovaná a tudíž velmi úrodná.

Náboženství Assyřanův, jež písmo sv. líčí co lidi hrdé, bylo jako v Babylonsku hvězdoslužbou; jmenovitě pak ctili slunce a měsíc.

Hlavní město bylo *Ninive* na levém břehu řeky Tigris. Za času pror. Jonáše mělo N. na 2 mill. obyvatelů. Objem jeho byl tak veliký jako Babylonu. Obchod, jakýž vedlo město, byl velmi značný, avšak při velikém přepychu, jakýž pro mnohé bohatství se tu zahnízdil, též prostopášnost a nemravnost byla veliká. Za trest přepadše Medové a Chaldeové N. dobyli (626 před Kr.).

V nejnovějších dobách kopáno tu po starožitnostech a výsledky při tom objevené skvěle osvědčují pravdivost vypravování biblického.

Nyní náleží území toto Turkům a nejdůležitějším městem jest Mosul, naproti starému Ninive.

§. 4. Medsko.

Medsko hraničilo na sev. s horami Kavkazskými, na v. s kaspickým mořem, na z. s Assyrskem a Ar-

menskem a na j. s Persií. Bylať to země úrodná a lesnatá (lesy cedrové).

Staří Medové, potomkové Madaie, syna Jafetova, byli bojechtiví a milovní nádhery. Náboženské náhledy jejich rovnaly se Chaldejským a Assyrským.

Písmo sv. hlavně dvě měst medských uvádí a s. *Ekbatanu*, velikolepé město hlavní, na jehož místě stojí nyní Hamadan, a *Rages*, kdežto bydlíval Gabelus, jemuž Tobiaš zapůjčil 10 hřiven stříbra.

§. 5. Aelam a Persie.

Aelam v užším slova smyslu uvádí se již za časův Abrahamových (Gen. 14.), v širším pak smyslu (ve skut. apost. 2, 9.) i *Persie* se tak nazývá.

Původně krajina na jihu Medska se rozprostírající P. se jmenovala, později však rozšířen jest název tento na veškerou veleříši, která za časů Cyrových obsahovala všechny země Asijské od řeky Indu až k moři středozevnímu.

Sv. knihy hlavně o 4 úkrajích či provinciích Perských zmínku činí, kteréž jsou: *Elymais* při zálivu perském, *Susiana* (nynější Khuristan), *Persis*, provincie hlavní a základní (nyn. Farsistan) a *Parthia* (nyn. Kohistan).

I Peršané, potomci to Aelamovi z rodu Semova, byli bojovní a obzvláště dobří lukostřelci. Náboženstvím jejich byla co do podstaty nauka Zoroastrova, podobající se náboženství medskému; jmenovitě zavládala pocta slunce či ohně.

Města: *Susa*, sídlo královské, dějiště udalosti v knize Esther obsažené. Též Daniel a Nehemiáš v Suse bydlívali. Nyní v zříceninách, mezi nimiž i hrob Danielův se ukazuje. — *Persepolis*, tolikéž zbořeníště.

Jak dí podání, šířili v P. světlo sv. evangelia sv. apoštolé Šimon a Juda. V apostolském díle pak pokračoval Mares, avšak král Sapor veliké dílu

tomu kladl překážky. Více ale ještě uškodilo křesťanství v P. bludařství Nestoriovo. Až posud pak přese všechny snahy missionářův katolických křesťané Perští nevrátili se k jednotě církve.

§. 6. Mesopotamie.

Mesopotamie (= Aram dvou řek), rozkládala se mezi řekami Eufratem a Tigridem, hraničíc na sever s pohořím Taurským a na jih s Babylonskem. Bylať prabydlištěm předků Abrahamových, rodnou zemí Rebečinou a po nějakou dobu bydlištěm Jakobovým.

M. nebyla nikdy říší samostatnou. Obyvatelé její z pokolení Aramova rozličným panovníkům byli podrobeni; od 16. pak věku náleží M. k říši osmanské (nazývá se el Džesira). Nejstarší pak místa v písmech uvedená jsou: *Arach*, *Edessa*, (nyní Orfah); za císaře Trajana přišla v držení Římanův. Později křesťanství tu zkvétalo (sv. Efrém Syrský). *Haran* (později Carrhae), bydliště Labanovo. Město *Elassar* či *Talassar* uvádí Isajáš.

§. 7. Syrsko (Aram).

Syrsko mělo tyto hranice: Na sev. Cilicii a Kapadocii, na v. řeku Tigris, na j. Babylonsko, na záp. Fenicii a moře středozemní.

Od počátku panování Římského rozumí se Syrii země, jejíž pomezí severní sahá až k Antitauru, východní po Eufrat, západní k moři středozemnímu, jižní pak až k Arabii petrejské a k Aegyptu.

Podobnou rozsáhlost má dnešní Turkům náležité Syrsko (Soristan), zahrnujíc v sobě i Palæstinu.

Nejhlavnější hory Syrské jsou: *Libanon* (Džebel Libnan, hory bílé) a *Antilibanon*, dvě souběžná pohoří od moře v terasách vystupující, směrem však do vnitřku země srázem se klonící. Z hor těchto, jichžto nejvyš-

ším vrcholem jest *Veliký Hermon*, — Džebel el Šeich (4000 m.) — prýští se četné řeky, zemi ovlažující a zúrodnující. — Poh. Libánské v písmech sv. vždy se uvádí jakožto obraz požehnání Božího, jmenovitě pak krásné cedry Libanské (nyní ovšem až na skrovný zbytek vyhubené) pokládají se za symboly moci a vznešenosti. Dříví cedrového odtud užíváno bylo hlavně k zhotovování krovů, paženin a p. — i při stavbě chrámu Jerusalemského.

Řeky v S. uvádí písmo sv. následující:

Chobar (Chabur) prýští se na Tauru a vtéká u Kirkisie do Eufratu. — *Abana* (teď El Avaj) protéká krajinu okolo Damašku. — *Farfar* (nyní Fidšeh) prýští se na Libanu a vtéká do jezera Bahr el Hidšaneh. — *Leontes* (n. Nahr Litâny) má zřídla blíže Baalbeku a nedaleko Tyru vtéká do moře středozevního. — *Orontes*, (n. Nahr el-Asy) prýstící se na Libanu tolikéž vtéká do moře středozevního blíže Seleucie.

Náboženství starých pohanských Syrů, pocházejících od Arama, syna Semova, podobalo se babylonskému; ctiliť jmenovitě slunce (Baal) a měsíc (Baaltis či Astartu).

Nejdůležitější město jest *Damašk* (n. Dimišk). Ležít na vysočině 700 m. nad mořem v krásné a úrodné krajině. Pohled na město jest velikolepý; pročež D. Arabům také rájem země slove. D. od nejdávnějších časův až podnes jest městem obchodním. David podrobil jej moci své, za Šalamouna však již nabylo město samostatnosti, stavši se hlavou zvláštního království. Po mnohých zápasech s Israelity byl D. od Assyrských vydobyt a dostal se později k říši babylonské, dále pak do moci Peršanů, Řekův a Římanů. Po jistou dobu čítán jest k t. z. Desítiměstí. Největšího rozkvětu konečně dožilo se město za panování Arabského.

Nyní čítá D. 200000 obyv. (28000 křesť.) a jest sídlem náměstníka tureckého. R. 1860 vypuklo tu kruté pronásledování křesťanů. -- Hlavní budovou nynějšího města jest mešita Ommajadův

na místě bývalého chrámu sv. Janského. Dále ukazují tu nedaleko brány sv. Pavla místo, kdežto Pavel zázračně na víru byl obrácen. Ulice „rovná“ (nyní „dlouhá“) chová zbytky kaply, kdežto Ananiáš Pavla vyučiv pokřtil a kdež prý také, byv z rozkazu náměstka Licinia umučen, odpočívá.

Na sever od Damašku leželo město *Hoba*, kdežto Abraham porazil spojená knížata. — O m. *Sobě* ležícím jižně od Damašku mluví písmo sv. — *Tafsa* byla nejzazším severním městem říše Šalomounovy. — *Emath*, hlavní město říše téhož jmena. (Nyní Hamath), — *Thadmor* (Palmyra). Toto město, kteréž vystavěl Šalomoun, přišlo pro svou příznivou polohu obchodní mezi východem a západem k neobyčejnému rozkvětu, avšak v pozdějších dobách zmocnili se ho Římané a později Turci; P. klesla v úplné zapomenutí, až teprv v dobách posledních nádherné zříceniny její byly nalezeny. — *Seleucia* (teď Kapse) na moři. Pavel a Barnabáš S. navštívili. — *Antiochia*, sídlo panovníků syrských, jmenovaná po Antiochu I., jenž ji rozšířil a okrášlil. Nabyla pak rozsáhlosti takové, že ji počítáno k největším městům tehdejších. Byla v ní spojena vlastně 4 města s 700000 obyv. Z Antiochie pocházel sv. Lukáš a sv. Jan Zlatoustý. I zde Pavel s Barnabášem se zdržoval. Sv. Petr byl tu prvním biskupem a nástupcem jeho sv. Ignát. Biskupové Antiochenští od 5. věku nazývali se patriarchami. Také slovutná škola boboslovecká tu kvetla.

Nyní Antakia pěkně sice ležící, avšak zpustošená.

Dafne a Beroea uvádějí se v knihách Makka-bejských. Tam, kde stála B., stojí nyní m. Aleppo (Haleb), největší v Horní Syrii. I o Baalgadu (též Heliopolis) mluví častěji sv. písmo. Nyní *Baalbek* se znamenitými zříceninami.

§. 8. Fénicie.

Fénicie nazýval se úzký pás země podél moře stře-dozemního, jenž hraničil na sev. a vých. se Syrií, na j. s Palæstinou a na záp. s mořem středozemním.

Nejhlavnější *hory* ve F. byly *hory Karmelské* a výběžky *Libanu*. — *Řeky*: *Leontes*, *Lykus* a *Tamyris*. Obyvatelé země této byly potomci Chanaanovi. Nej-památnější pak *města* jsou tato: *Tyrus* (Sur) na okřídli břehu středomořského, hlavní město a největší sídlo obchodu. Týršti založili mnoho osad čili kolonií (*Gades*, *Karthago*). Král Tyrský *Hiram* byl v obchodním spojení se *Šalamounem*. Rozsáhlý obchod získal Tyrským ohromných statků, avšak spolu s nimi také náramný přepych a hrozná nemravnost dostaly se do města. To vše zavadalo příčinu k brzkému úpadku. *Nabuchodonosor* zmocnil se města, později *Alexander V.*, pak *Syrové* a *Římané*; konečně *Turci*.

Nynější T. jest místo velmi nepatrné, čítající asi 5000 obyv.

Sidon, nejstarší město *Fénické*, vládl moři středomořskému a založil mnohá města. V S. kvetl znamenitý průmysl (sklářství, řezbářství), dále i stavitelství a hvězdářství. Avšak i tu jako v T. zkáza mravů velmi se rozšířivši konec města urychlila. *Sidon* po mnohých změnách dostal se pod vládu římskou a s bývalé slávy své klesl dokona.

Nyní *Saida* s dvěma přístavy a 5000 obyv.

Sarefta (*Sarepta*), známá z příběhů *Eliáše* proroka. — *Aradus*, *Berytus* (n. *Beirut*).

§. 9. Země Filištinská.

Filištinští obývali neširoké území na moři středomořském od potoka *Soreku* na j. až k rovině *Sáronské* na sev. a od moře středomořského na záp. k nejzazším západním výběžkům hor *Judských*.

Byliť potomci *Chámovi*, oddaní modloslužbě *Balově* a *Astartině* i stáli za doby *Josuovy* pod 5 králi, sídlícími v *Akkaroně*, *Asdodě*, *Askaloně*, *Gatu* a *Gaze*.

Filištinští ačkoli při rozdělení země kmenu *Danovu* jsou přiděleni, předce nikdy úplně nebyli od

synův Israelských podmanění. — Nejpamátnější města jsou: *Gaza*, známá z dějin Samsonových, byla za prvních věků křesťanských sídlem biskupským. — *Azot* (Asdod) hlavní sídlo bohocty Dagonovy. Sem donešena byla po vítězství Filištinských nad Israelity archa úmluvy. Když však moc její osvědčila se na řečené modle, odnesli ji Filištinští do *Akkaronu*, odkudž do Bethsames se dostala.

§. 10. Idumejsko (Edom).

Země tato nazývá se v písmě sv. i *Seir* a hranice její byly: Na sev. Palæstina, moře mrtvé a území Moabitů, na j. záliv aelanitský, na vých. Arabie a na z. hory půlostrova sinajského.

Nejpamátnější pohoří země této jest poh. *Seir*, výběžek to hor sinajských. Obyvatelé byli Edomité, potomkové Esauovi, Israelitům nepřizniví a modloslužbě oddaní.

Památný jest tu vrch *Hor*, na němž pohřben jest Aaron.

Hlavním městem byla *Petra* ležící v skalnatém údolí na úpatí vrchu *Hor*. Provozovala značný obchod. Křesťanství záhy sem vniklo. Za nejnovějších dob našly se velepamátne ssutiny tohoto města. — Město *Bosra* uvádí se v knihách proroků; tolikéž i *Etham* a *Aelath*, značná sídla obchodu při zálivu arabském.

§. 11. Moab.

Země *Moabská* rozkládala se na východní straně mrtvého moře a bydleli v ní potomkové Lotovi, tolikéž protivníci Israelitů. — Tato pohoří Moabská se v písmě sv. častěji jmenují: Poh. *Moabské* či *Abarim* a poh. *Fogor*.

Města: *Ar* (teď *Rabba*), o němž čteme v knihách Mojžíšových. *Kir-Moab*, uvádí se u pror. Isaiáše. V obou městech ujalo se později křesťanství.

§. 12. Země Ammonitův.

Ammonité byli tolikéž potomkové Lotovi a země jejich ležela za řekou Jabokem. Oni hověli modloslužbě a proti synům Israelským ustavičně zápasili. Makkabeové částečně je vyhubili.

Hlavní jejich město bylo *Rabbat-Ammon* blízko Jaboku, *Filadelfia* zvané (po králi egyptském Ptolemaeu Filadelfovi).

§. 13. Arabie.

Arabii (nyní: Džesirab el Arab neb Arabistan) míní písmo sv. častěji názvem „země východní“; mělť pak ona tyto hranice: Na sev. území Edomitův, Moabitův, Palæstinu, Syrii a Babylonsko; na vých. záliv perský a moře indické; na j. a z. též moře indické a rudé.

A. takto se dělila: 1. *A. šťastná* (nyní Yemen) s krajinami Saba a Ofir; 2. *A. pustá* s územím *Us* a krajinou *Ismaelitův*; 3. *A. petrejská*. Tato část nazývá se též „Palæstina tertia vel salutaris“ pro zdravou a plodnou půdu svoji. Sahalť pak na j. až k moři rudému rozbíhajícímu se ve dva zálivy: ælanitský (nyní Akabský) a heroopolitanský (n. Suezský), z nichž onen spolu s poh. Edomským byl východní hranicí, tento pak s pouští Šurskou západní hranicí Arabie petrejské. Na sev. s Palæstinou a mořem středzemním hraničila. I tvořila tudíž půlostrov *t. z. sinajský*, jehož hlavním poh. jest poh. *sinajské* (nyní Džebel el-Tur), ve kterém tři skupeniny lze rozeznati a s.: a.) *západní s horou sv. Kateřiny* 2650 m. vysokou, (zde odpočívalo tělo sv. Kateřiny), b.) *vlastní Sinai* či Horeb, jenž má vícero vrcholů. Mezi těmito obzvláště vynikají: Vrch *Horeb* (v užším smyslu) má 1930 m. výšky a *Sinai* (též v užším smyslu) či hora Mojžíšova (Džebel Musa) 2300 m.; toť hora zákona dáni; c.) *Vrch klášterský* na vých. od předešlého, nazývá se tak po klášteře tu stojícím, jehož mnichové poutníkům již po dlouhé doby

prokazují pohostinství. — Na půlostrově sinajském bylo také vícero pouští, o nichž písmo sv. se zmiňuje. Jsouť pak tyto : 1. Poušť *Sur* podél zálivu heroopolitánského ; na jih od této : 2. P. *Sin* ; 3. P. *Faran* (teď el-Tih) na sev. straně hor sinajských směrem k Palestíně. Byla velmi rozsáhlá a měla též příhodné pastviny.

Obyvatelé pocházeli od Sema a Chama. *Semitští* předkové obyvatelův Arabie byli Joktan, bratr Falega, praotce Hebreův, pak Ismael, Madian a jiní, vesměs synové Abrahamovi. Obyvatelé z pokolení *Cháмова* přišli do Arabie nepochybně z Afriky.

Mimo tyto bydleli tu *Amalekité*, potomkové Esauovy a *Kinité* původu neznámého. Jedná část Kinitů spolu se syny Israelskými vtáhla do země zaslíbené. Byli podrobeni zvláštním knížatům. Sv. Pavel rozséval tu sítě víry křesťanské, z něhož ale do nynějších dob málo jen pozůstalo.

Nejpamátnější místa biblická jsou : *Ajun Musa* (Zřídlo Mojžíšovo), *Mara* (Ajun Hovara), *Elim*, *Rafidim* a *Asiongaber*, důležité město obchodní na rudém moři.

II. V Africe.

§. 14. Aegypt.

Aegypt v písmě sv. Mezraim zvaný, měl tyto hranice : na sev. moře středozevní, na vých. půlostrov sinajský a rudé moře, na záp. Libyi a na j. Aethiopii.

Jedinou „řekou aegyptskou“ byl *Nil*. Jej tvoří hlavně dva proudy, bílý a modrý Nil; onen prýští se na výšinách pod rovníkem na západní straně jezera Ukereve, tento pak v Abyssinii (Habeš). Bílý Nil probrav se mnohými jezery (mezi nimiž jez. Ukereve a jez. No) a sesiliv se četnými přítoky spojuje se u

Chartumu s modrým Nilem, jenž zatím byl protekl jezerem Tsana a tolikéž do sebe přijal mnohé přítoky. Nyní teče směrem severním dolinou mezi dvěma souběžnými pohořími, tvoří četné vodopády, pro které se plavba po něm stává velmi obtížnou, ba nemožnou a deltou u Damietty a Rosetty ústí do moře středomořského.

Druhdy ústil se v sedmi ramenech četnými průplavy ve spolek spojených. Nyní dvěma splavnými průplavy spojen jest s hlavním průplavem Suezským. Voda Nilu jest kalná a bahnitá, když se však procedí, hodí se k pití. Pravidelným svým zaplavením jest Nil hlavní podmínkou úrodnosti země egyptské. Následkem silných deštův a tání sněhu v horách abyssinských stoupá Nil v květnu a červnu, v srpnu pak již z břehův vystupuje a v říjnu opět do svého řečiště se vrací. Pozůstává po sobě černou tučnou náplavu, jež smíchána byvši s pískem tvoří půdu k zasetí. Ve 4—5 měsících símě bravem neb skotem zašlapané přináší hojné žně, tak že Egypt obilím v starověku zásoboval veškerý země okolní. Pakliže však Nil některý rok nevystoupí aneb nedostoupí žádoucí výše, bývá následkem toho neúroda. Do výše položených částí země přiváděla se proto voda zvláštními čerpadly a průplavy.

Obyvatelé Egyptští náleželi ku pokolení Chamovu a záhy vědami a umami se zanášeli (stavitelství). Náboženství jejich bylo co do podstaty bohoctou přírody. Ctili jmenovitě tělesa nebeská a zvířata. Osiris, co obraz slunce a oživujícího Nilu, Isis pak co obraz měsíce a plodné země největší úcty požívaly. Zosobněním onoho božství byl býk Apis, zosobněním pak tohoto kráva. Tolikéž pták Ibis, kočka, krokodil a jiná zvířata posvátná byla Egyptanům.

Bezmála každé město mělo své zvláštní bohy, bojující spolu proti bohům měst sousedních.

Panovníci egyptští, Faraonové, také požívali pocty božské. Mnoho zásluh o zemi si získali hlavně stavením průplavů, kterými každoroční vystupování Nilu zužitkovali a proslavili se i budováním pyramid (jehlanců) i obelisků. Při tom arci také mnozí z nich poddaným veliké činili nátisky, jmenovitě pak toho se dopouštěl na synech Israelových panující rod, jenž po dynastii Hyksův ku vládě přišel.

Po dlouhé doby Aegypt zachoval si neodvislost a samostatnost svou; v 6. však stol. Peršané si jej podmanili; pak se dostal pod moc Macedonskou, později Římané a konečně Osmané se ho zmocnili.

Dělil pak se Aegypt v *dolní, střední a horní*. Východní část dolního Aegypta jmenuje písmo sv. *Gessen* či *Gosen*, též země *Ramesses* (teď *Šarkiyeh*), země to velmi úrodná a výnosná; sloužila při neveliké rozsáhlosti své až 2 mill. Israelitů za bydliště.

Města: a) v *dolním Aegyptě*: *Fithom, Ramesses, Heroopolis*; když tato města se stavěla, museli Israelité konati práce robotní. — *Heliopolis*, prastaré město s chrámem slunce a znamenitou školou mudrců. Za časů K. P. měli tu rozkolniční židé svůj zvláštní chrám.

V blízké osadě *Matarieh* ukazují velmi starý strom fíkový, který dle podání značí místo, kdežto sv. rodina na útěku do Aegypta prý odpočívala.

Zoan (*Tanis*), sídlo panovníkův aegyptských za časů Mojžíšových. Zde Mojžíš před obličejem Faraonovým činil svá znamení, až konečně tento pohnut jsa poslední ranou, přestal odporovati záměrům Hospodinovým. — *Alexandria*, vystavená od Alexandra V., později hlavní a nejdůležitější obchodní město. Zde bydlel sv. Athanasius a kvetla slovutná škola theologická. Nyní v zříceninách, jichž částečně bylo použito k vystavení nynějšího města *Skanderie*.

b) V *Aegyptě středním* leželo město *Memfis*, svým časem hlavní a sídelní město veškeré země. Z rumů města tohoto; nad něž za panování Ptolemæův vynikla *Alexandria*, povzneslo se nynější *Kairo*.

c) V *horním Aegyptě* tato města sluší pamatovati: *Téby* s chrámem Ammonovým a sloupem Memnonovým. Velikolepé ssutiny bývalého města lze spatřiti v nynějších vesnicích *Karnaku* a *Luksoru*. — *Syene*, jižní město pohraničné (nyní *Assevan*).

Za časů Krista P. mnoho židů v Aeg. přebývalo a volně řídilo se dle zákonův a obyčejů svých. Ode

dávna se sem utíkali také Židé, ve své vlasti pronásledovaní. I sv. rodina podle úradků Božích zde útočiště hledala. Tím dějem takorůz Aegypt pro Krista, zaujat byl; víra jeho pak v skutku co nejochotněji tu byla přijata a křesťanský život poustevnický povstal a valně se rozšířil.

§. 15. Aethiopie.

Aethiopie (hebr. Chus, po Chusovi, potomku Chámovu, též India citerior zvaná) byla země ležící na jižní straně Aegypta, zaujímajíc dnešní Nubii a Abysinii. Z části podrobena byla moci Aegyptské; za to však i Aegypt po nějaký čas nadvládě Aethiopské musel se podrobiti. Konečně zmocnil se Aethiopie Nabuchodonosor.

Ve 4. století křesťanství vniklo do Aethiopie a to horlivou snahou sv. Frumentia, jenž později se stal biskupem v Axiomě. Avšak již v 6. stol. bludařství monofysitův se tu rozšířilo a až do nejnovějších dob se udrželo. Nyní pracuje se o opětném spojení s církví římsko-katolickou.

Severozápadní část Aethiopie v písmech sv. uvádí se co země *Saba* či *Meroe* (s hl. městem téhož jména). Země tato veliké nabyla moci a váhy jmenovitě svým značným obchodem. Královny říše této měly společný název Kandake.

§. 16. Libya Cyrénská.

Libya cyrénská (cyrenaica) rozkládala se na pobřeží severoafrickém na západní straně Aegypta a hlavním městem jejím bylo *Cyrene*, kdežto přebývalo mnoho židů (jak se o tom zmiňuje sv. písmo, sk. ap. 2, 10). Dotvrzují toho i prastaré tamější hrobky židovské. Mnozí z nich přijali víru Kristovu, kterouž hlásal mezi nimi sv. Marek. L. C. četala pak mnoho kvetoucích obcí křesťanských a učenníci sv. Antonia a Pachomia co poustevníci vedli tu život kajicný.

Část třetí.

Cesty sv. Pavla v ohledu zeměpisném.

§. 1. I. cesta (45—48).

Sv. Pavel odebral se z *Antiochie* Syrské do *Seleucie*, pak na ostrov *Cypr*, kdežto se zastavil ve městech *Salamině* a *Pafu*; dále pak cestoval do *Perge* v Pamfilii, pak do *Antiochie* pisidské, do *Ikonie*, *Lystry*, *Derbe*, *Attalie* a nazpět do *Antiochie* syrské. (Délka cesty této obnáší 600 hodin)

Ostrov *Cypr* (5930 □km.) slynul ve starověku úrodností svou i znamenitým obchodem, spolu však také v nechvalné byl pověsti pro ohavnou bohoslužbu Venuši prokazovanou. — Barnabáš, průvodčí sv. Pavla odtud pocházel.

Křižáci obsadili ostrov tento, jenž později byl v držení Benátčanů, jimž jej v 16. stol. odňali Turci. V nejnovější době přenechali jej Angličanům. C. čítá 200000 obyv. (mezi nimi 4000 katolíků).

Salamis byla druhdy značným městem námořním a sídlo metropolity. Romy viděti u nynější Famagosty. — *Pafus* bylo kvetoucí sídlo vladaře římského (nyní Baffo). — Krajina *Pamfilie* ležela na jižním pobřeží Malé Asie. — *Perge*, město přístavní s chrámem bohyně Diany. — *Attalia* měla tolikéž přístav.

Pisidie severně od Pamfilie s bývalým nyní zbořeným hlavním městem Antiochií. *Ikonium* v úrodné rovině; ve 3 stol. odbývána zde synoda. Nyní Koniye (s 60000 obyv.)

Lykaonie, severovýchodně od Pisidie. Zde leží město *Lystra*, rodiště Timotheovo, a *Derbe*, bývalé sídlo biskupské.

§. 2. II. cesta (52—53).

Druhou cestu svou nastoupil sv. apoštol též z *Antiochie syrské*; odebral se nejprvé do *Cilicie*, pak podruhé do *Derbe* a *Lystry*, dále cestoval *Frygií*, *Galatií*, *Mysií* a přišel do *Troady*. Odtud přes ostrov *Samothrakii* bral se do *Neapole* a *Filippů*, dále pak do *Amfipole*, *Apolonie* a *Soluně*. Odtud přes *Beroeu* odešel do *Atén* a *Korintu*. Pak plavil se do *Efesu* a konečně přes *Caesareu* a *Jerusalem* navrátil se nazpět do *Antiochie*.

Cilicie byla nejjižnější krajina pobřežní v Malé Asii.

Tu na řece Cydnu leželo rodiště Pavlovo. *Tarsus* slynoucí obchodem a blahobytem jakož i čilým životem vědeckým. Nynější T. má asi 30000 obyv. (nejvíce Mahomedánských). V městě tom zemřel Maximin, jeden z nejkrutších protivníků křesťanství.

Ve *Frygii* bylo m. Kolossae (teď Chonos); obyvatelům tohoto města na víru obráceným psal sv. Pavel list.

I *Apamea* tu památna jest, kdežto v novější době nalezeny jsou mince nad míru důležité. Po jedné straně t. viděti na nich hlavy různých starých císařů římských. Na straně druhé však vyobrazena jest skříně plovoucí po vodě a ve skříní spatřuje se muž a žena, na okraji pak nápis *NΩ*, na některých lépe zachovalých *NΩ E*. Vně skříně viděti pak tohotěž muže a touž ženu jako na úžas ruce povznášející. Kromě toho pták s ratolestí olivovou letí ku skříní. Z toho ze všeho jest patrnó, v jakém spojení jsou tyto mince (podobající se docela nejstarším vyobrazením téhož předmětu v římských katakombách), se všeobecnou potopou. Že však právě v kraji tom nález takový učiněn, vysvětluje blízkost vrchu Araratského, na kterémž stánuła archa Noemova.

V *Galatii* bydleli vystěhovalci germanští a galičtí, kteří dlouho si udrževše samostatnost přece konečně podlehli Římanům.

Mysie, na západ od Frygie, náležela spolu s touto k *Asii*, provincii římské. M. *Troas* leželo na jižním břehu Hellespontském nedaleko Troje; nyní pak jest v ssutinách.

Samothrakia či *Samothrake*, ostrov v moři aegejském, kdežto obdávány tajemné bohoslužby ku počtě Cerery a Proserpiny.

Neapolis, město v Macedonsku s přístavem; tolikéž *Filippi* na strmém vrchu. Spíše jmenovalo se *Krenides*; ku počtě však *Filippa* Macedonského, svého zvelebitele, obdrželo jmeno *Filippi*.

Brutus přišel tu o život v bitvě proti Antoniovi. Augustus udělil městu občanské právo římské a k veliké vážnosti mu dopomohl. I zde sídlíval biskup katolický. Nyní jest to bídná vesnice jmenem *Filiba*.

Lydie, krajina na západním břehu malé Asie s městem *Theatirou*, kteréž značný vedlo obchod. — *Amfipolis* (*Emboli*), osada římská na řece *Stymonu* v Macedonsku. — *Apollonia*, osada korintská. *Thessalonicha*, Soluň (spíše *Thermae*) při zálivu thermajském, bývalé sídlo římského praetora. Jmeno *Th.* mělo po *Thessalonice*, dceři Filipově; (dle jiných však po vítězství *Alexandra V.* nad *Thessaly*. Křesťanství se tu záhy ujalo. V 9. století přinesli zde rodilí bratři *Cyrill* a *Method* světlo víry *Kristovy* *Chazarům* a *Bulharům*, o něco později pak (r. 863) *Moravanům*, kteří je podnes ctí co zemské apoštoly a zakladatele písemnictví slovanského.

Nynější město zove se *Salonik* a vede veliký obchod, čítajíc 70000 obyv. (mezi nimi mnoho Židů se znamenitou školou).

Boroea na pomezí *Thessalském* záhy přijala křesťanství. — *Atény*, druhdy hlavní město *attické* a přední sídlo řecké osvěty a vzdělanosti; nyní *Atina* či *Setina*, hlavní město království řeckého, čítá 41000 obyv. (2300 kat.). *Areopag*, o němž vypravují *Skutkové apoštolští*, ukazuje se až podnes na vysoké skále vápencové. Bývalé biskupství zdejší zašlo. — *Korint*, hl. město *achajské*, druhdy sídlo prokonsula římského. Svou polohou na *Isthmu* stal se *K.* znamenitým obchodním, ba nejbohatším městem *Řecka*; byl však také pohřžen v nemravuosti. Za doby křesťanské povstala tu obec křesťanská. Nyní sporé rumy bývalého města se spatřují.

Efesus v *Jonii* (v *Malé Asii*) s přístavem; rodiště *Heraklitovo* a *Apellovo*. Proslulý chrám *Dianin*

zapálil Herostrat. V E. působil a skonal sv. Jan, miláček Páně. Též památný sněm církevní byl tu r. 431. odbýván. Nyní jest to nepatrná vesnička.

§. 3. Třetí cesta (53—58)

Opět vyšel z *Antiochie* cestoval apoštol *Galatit*, *Frygit*, *Joniit* do *Macedonska* a *Řecka*; pak nazpět *Macedonskem* do *Troady* a *Mytileny*. Odtud přes ostrovy *Chios* a *Samos* do *Miletu* a z M. přes ostrov *Rhodos* do *Tyru*, *Ptolemaidy*, *Caesarey* a *Jerusalema*.

Mytilene, kvetoucí město na ostrově *Lesbos*, rodiště Theofrastovo. — Ostrov *Chios*, dle domnění rodiště Homerovo. Nyní Skio, kdežto přebývá něco katolíků. — *Samos*, ostrov ve starověku známý průmyslností obyvatelstva svého. Zde narodil se Pythagoras. — *Milet*, bohaté město obchodní, rodiště mudrců *Thalesa* a *Anaximena*; obyvatelé ohavné zhejřilosti hověli.

Ostrov *Rhodus* (948 □km.) byl velmi úrodný a na moři značnou měl váhu. Hl. město též *Rhodus* se známou velikánskou sochou boha slunce. (Kolos R.). Ve starověku kvetla tu slovní škola výmluvnosti.

Za věků křesťanských usadili se tu Johannité, kteří pak ustupující přemoci turecké, na Maltu se přesídlili. Budovy jejich nyní leží v ssutinách.

§. 4. Čtvrtá cesta (61—62).

Z *Jerusalema* odešel sv. Pavel opět do *Caesarey*, pak do *Sidonu* a dále do *Lystry* a *Myry*. Z *Myry* odebral se přes ostrovy *Kretu* a *Maltu* do *Syrakns*, *Rhegia*, *Puteol*, *Forum Appii*, *Tres tabernæ* a konečně do *Říma*. Řím pak na krátkou dobu opustiv odešel r. 64 „do nejzazších končin západních“ (do Španělska t.) a později ještě do *Korintu*. Pak opět do *Říma* se navrátil dokonal tu slavný život svůj smrtí mučennickou r. 67.

Myra, značné město v *Lycii* (záp. od Pamfilie na jižním pobřeží), jež proslulo hlavně sv. Mikulášem, biskupem.

Kreta či *Kandia* (nyní *Kirid*) úrodný ostrov (8600 □km.). Obyvatelé zdejší požívali nechvalné pověsti pro lakotu a pro násilnictví své. Soudruh sv. Pavla, Titus, ustanoven jest biskupem Kretským. — *Salmona*, *Boniportus*, *Thalassa*, *Phoenike* jsou nej památnější místa na tomto ostrově. Nynější hlavní město jest *Kanea*.

Malta, *Melita* — (275 □km.) Po různých příhodách dostal se ostrov tento v držení řádu Johannitského, jsa výtečnou záštitou proti loupeživým státům severní Afriky. Napoleon I. zradou zmocnil se ostrova toho a odstoupil jej pak Angličanům, kteří až posud jej drží. Hlavní město *La Valette* má 50000 obyv. větší částí katolických) a výborný přístav.

Syrakusy, druhdy nejslavnější město na ostrově Sicílském (nyní *Siragosa* s 15000 obyv.).

Rhegium na jihozápadním konci Italie na úžině velmi nebezpečné (n. *Reggio*.)

Puteoli (n. *Puzzuoli*) v *Kampanii* s dobrým přístavem.

Forum Appii na silnici Appijské (*via Appia*) má jméno dle *Appia Cl. Caeca*, jenž vele památnou silnici založil.

Tres tabernae (3 hostince) blízko nynějšího města *Velletri*.

Řím (*Roma*), někdy hlavní město římské veleříše, nyní pak římskokatolické církve, a proto vele památný pro každého katolika.

Ř. stojí na 12 pahrbcích*) na obou březích řeky *Tibery*; starý Řím stál na 7 pahrbcích. pročez městem

*) *Palatinius*, *Capitolinus*, *Quirinalis*, *Aventinus*, *Coelius*, *Esquilinus*, *Viminalis*, *Pincius*, *Campus Martius*, *Janiculus*, *Vaticanus*, *Citorius*.

na „*sedmi pahorcích*“ nazván jest. Na Palatinu nale-
zají se nejstarší zbytky města (trosky paláců císařských).
Obyvatelstva měl Ř. za časů Augustových na 2 mill.,
nyní pak má jich 282000.

Ř. má hojnost nádherných a památných chrámů,
z nichž nejhlavnější jsou tyto: 1. *Chrám sv. Petra*,
největší na světě (187 m. dlouhý, 137 m. široký a
v kupole 117 m. vysoký), zbudovaný v letech 1506—
1626 na místě staré basiliky, císař Konstantinem nad
hrobem sv. Petra vystavené. Pod hlavním oltářem,
před nímž ustavičně hoří 112 světél, odpočívají pozů-
statky sv. Petra. 2. *Chrám sv. Pavla* za městem
blízko místa, kde světec tento byl stat. Původní chrám,
tolikéž od Konstantina vystavený, ustoupil většímu a
nádhernějšímu, jenž ale r. 1823 lehl popelem. Od té
doby pracovalo se o nynějším velechrámě, jenž konečně
r. 1854. od slavného papeže Pia IX. byl posvěcen.
Pod hlavním oltářem přechovávají se ostatky sv. Pavla.
3. *Chrám sv. Jana v Lateraně*, druhdy hlavní chrám
papežský. 4. *Chrám Panny Marie větší* s překrásnými
malbami. Jiné památné svatyně v Římě jsou: chrám
sv. kříže s převzácnými pozůstatky sv. kříže, hřebův a
nápisu nad křížem, *sv. Vavřince*, *sv. Klimenta* s pře-
důležitými obrazy mosaikovými, *sv. Šebastiána*, *Pan-*
theon (Maria Rotonda) a j.

Z ostatních budov památných uvéstí dlužno:

Vatikán, k chrámu sv. Petra přiléhající, nynější
příbytek papežů s proslulou kaplou Sixtinskou a světo-
známými sbírkami.

Mezi zříceninami starého Ř. zasluhuje obzvláštní
pozornosti poutníka křesťanského t. z. *kolosseum* z částí
zachované; byloť to okrouhlé divadlo od Vespasiana
pro 80000 divákův zařízené a mnozí křesťané tu krev
svou pro sv. víru vycedili (n. p. sv. Ignát mučenník);
dále *žalář mamertinský*, v němž byl sv. Petr uvězněn;
oblouk vítězoslávy Titovy s velezajímavými obrazy
z dějin Jerusalema od Římanů dobytého; jestiž to

pomník vítězství pohanstva nad židovstvem. Nedaleko odtud stojí zase oblouk vítězoslávy Konstantinovy, pomník to vítězství křesťanstva nad pohanstvem.

Okolo Ř. táhnou se na mnoho mil délky podzemní prostory, t. z. *katakomy*, byvalá pohřebiště a shromáždistiště starých křesťanů, chovající přemnohé i veletklivé předměty a obrazy z nejslavnějších dob církve. Nej památnější pak katakomby jsou : sv. Kalista s hrobkou papežův, sv. Luciny, sv. Aněžky a j.

Rejstřík abecední.

Abana, řeka 50.
Abarim, poh. 9.
Abel-Mehula, m. 27.
Abilene, kraj. 41.
Adama, m. 14.
Aegypt, země 55.
Aegyptský potok 15.
Aelam, země 48.
Aelath, m. 53.
Aelia Capitolina, m. 25.
Aenon, m. 38.
Aethiopie, Chus, země 58.
Ajalon, m. 35.
Ajalonské údolí („v. doliny“).
Ajun Hovara, místo 55.
Ajun Musa, místo 55.
Akkaron, m. 53.
Akko, m. 40.
Akko, rovina (v. „roviny“).
Akra, výšina 25.
el Aksa, mešita 30.
Alexandrie, m. 57.
Amalekité, národ 55.
Amfipolis, m. 63.
Ammaus, Nikopolis, m. 35.
Ammonitův země 54.
Amorrheové, národ 21.
Amorrhitův hory (viz „hory“).
Anathoth, m. 35.
Antilibanon, poh. 49.
Antiochia pis. 61.
 „ syr. 51.
Antonia, hrad 27.
Apamea, m. 62.

Apollonia m. 63.
Apoštolská hora (v. „hory“).
Ar, m. 58.
Arabie, země 54.
Aradus, m. 52.
Arach, m. 49.
Aram, země 49.
Areopag 63.
Arimathaea, m. 36.
Armensko, z. 45.
Arnon, řeka 17.
Asdod m. 53.
Aser, kmen 22.
Asiongaber m. 55.
Askalon, m. 53.
Asor, m. 40.
Assur, Assyrie, země 47.
Atény, m. 63.
Attalia, m. 61.
Auranitis, kraj 41.
Axioma, m. 58.
Azeka, m. 33.

Baalbek, m. 51.
Babel, Babylon, m. 46.
Babylonsko, země 46.
Babylonské zajetí 23.
Bagdad, m.
Basan, m. 47.
Basan, země 40.
Basanské hory (v. „hory“).
Batanaea, kraj 41.
Belus, řeka 15.
Benjamin, kmen 24.

Beroea, m. 51.
 Beroea, m. 63.
 Beroth, m. 35.
 Bersabee, m. 34.
 „ poušť (v. „pouště“).
 Berytus m. 52.
 Bessur, m. 33.
 Betfage, m. 32.
 Betánie, m. 32.
 „ (Bethabara) m. 42.
 Bethaven, poušť 12.
 Bethel, m. 35.
 Bethesda, rybník 17.
 Bethhoron m. 35.
 Bethlehem (Betlém) 32.
 Bethsaida, m. 39.
 „ Julias, m. 41.
 Bethsaidská poušť 12.
 Bethsames, m. 34.
 Bethsan, Bethsean, m. 39.
 Bethulia 39.
 Bezetha, výšina 25.
 Birs-Nimrod, věž 47.
 Boniportus, m. 65.
 Bosor, m. 42.
 Bosra, m. 53.
 Boží hrob 28.
 Brány Jerusalemské 27.
 Caesarea Pal. 37.
 „ Filipova m. 41.
 Calvaria (Kalvarie), Golgatha 28
 Cedron 16.
 Cedronské údolí 9.
 Cesta bolestná 29.
 Cilicie 62.
 Cisterny 18.
 Coenaculum (večeřadlo) 29.
 Cypr, ostrov 61
 Cyrene, krajina a město 58.
 Dafne 51.
 Damašk, m. 41/50.
 Dan, kmen 22:
 Dan, (Lais) m. 40.
 Derbe, m. 61.
 Desítměstí, (Dekapolis) 41.
 Dějiny Jerusalema 30.
 Dion, m. 41.

Doliny (údolí): Ajalonská 9.
 „ „ Cedronska či
 Josafat 9.
 „ „ Hinnom či En-
 nom (Gehenna) 10.
 „ „ Mambre či úd.
 broznů 9.
 „ „ solná 10.
 „ „ terebintů 9.
 Dothain (Dothaim) m. 37.
 Dothain, rovina 11.
 Dura 47.
 Ebal, (Hebal) hora 7.
 Ecce-Homo, chrám a klášter 30.
 Edessa (Arach), 49.
 Edom (v. „Idumejsko“)
 Edrai, m. 41.
 Efesus, m. 63.
 Efra (Ofra), m. 37.
 Efraim, km. 22.
 „ poh. (v. „pohoří“).
 Efrata (v. Betlehem, Betlém).
 Ekbatana, m. 48.
 Elassar, m. 49.
 El-Bettauf, vysočina 5.
 Elim, m. 55.
 Elymais, krajina 48.
 Emath (Hamath), m. 51.
 Emmaus, m. 35.
 Enakovi synové 21.
 Endor, m. 39.
 Engaddi, poušť 11.
 „ m. 34.
 Ennom (v. „doliny“).
 Esdrelom (v. „roviny“).
 Etham, m. 53.
 Eufrat, ř. 46.
 Famagosta, m. 61.
 Fanuel, 42.
 Farfar, ř. 50.
 Fasacl, věž 25.
 Fenicie, země 50.
 Ferezité, národ 21.
 Filadelfia, m. 41.
 Filištinští, národ 21.
 Filištinův země (Philistaea) 52.

Forum Appii 65.
Frygie 62.

Gaas, hora 7.
Gabaon m. 35.
Gad, kmen 22.
Gadara, m. 41.
Galaad, z. 40.
Galatie, z. 62.
Galgala, m. 34.
Galilea, z. 38.
Galilejské moře (v. „Geneza-
retske jezero“).
Galilejští mužové, hora 8.
Garizim, hora 7.
Gath, m. 52.
Gaulon 42.
Gaulonitis 41.
Gaza, m. 52.
Gazith, shromáždění vele-
rady 27.
Gehenna, údolí (v. „doliny“).
Genezaretské jezero (moře ga-
lilejské, Kineret, Tiberi-
adské) 13.
Gerara, m. 34.
Gerasa, m. 41.
Gergesité, národ 21.
Gessen, Gosen, země 57.
Getsemanská zahrada 31.
el Ghor, (v. „roviny“)
Gihon, pramen 17.
Gilboe, pohoří 5.
Gileadské hory 41.
Ginea, m. 37.
Golgatha, hora lebčí (v. Cal-
varia).
Gomorrha, m. 14.

Hai, m. 35.
Hakeldama, pole 32.
Haran, m. 49.
Haret, les 11.
Hasbeny, ř. 15.
Hauran, z. 15
Hebal (v. Ebal).
Hebreové, nár. 3.
Hebron, m. 33.
Heliopolis, m. 57.

Hermón malý 6.
„ Veliký, h. 50.
Heroopolis, m. 57.
Hethité, národ 21.
Hevité, národ 21.
Hieromax, ř. 16.
Hinnom (v. „doliny“).
Hippikus, věž 25.
Hippon 41.
Hittin, m. 24.
Hoba, m. 51.
Hor, vrch 53.
Hora apoštolů 6.
„ ďáblova 6.
„ Kristova 6.
„ nanebevzetí 8.
„ olivetská 8.
„ pohoršení 8.
„ Horeb 54.
Horma, m. 34.
Hory amorritské 7.
„ basanské 8.
„ gileadské 8.
„ judské 7.
„ zajordánské 8.
Hrob Boží 28.
„ Davidův 29.
Hrobka Ráchely 33.

Chaldaea 46.
Chanaan (v. Kanaan).
Chios 64.
Chobar, ř. 46, 50.
Chrám Jerusalemský 25.
„ Samařský 37.
Chus (v. Aethiopie).

Idumaea, Edom 53.
Ikonium 61.
Israel 16.
Israelská země 3.
Israelské království 23.
Issachar, kmen 22.
Ituraea 41.

Jabes 41.
Jabok 16.
Jakobova studnice 17.
Jebus 21.

Jebusité 21.
 Jericho 34.
 Jerišská poušť (v. „pouště“)
 „ rovina (v. „roviny“)
 Jerusaleml (město Boží, m. ve-
 likého krále, místo pokoje,
 město sv.) 24.
 Jesreel, rovina (v. „roviny“)
 Jezrahel 39.
 Joppe 36.
 Jordan 15.
 Jordánská rovina („v. roviny“)
 Josafatské údolí (v. „doliny“).
 Juda, kmen 22.
 „ království 23.
 „ země 3.
 Judaea = země židovská 3.
 Judská, poušť (v. „pouště“)
 Judské hory 7.
 Judsko 24.

Kades-Barne, m. 42.
 „ „ poušť (v. pouště)
 Kafar-Barucha 34.
 Kafarnaum, m. 39.
 „ potok 15.
 Kallirhoë 18.
 Kana 40.
 Kanaan, Chanaan, země 3.
 Kanaanité, národ 21.
 Kanatha (Canatha) 41.
 Kariath-Jarim 35.
 Karith 16.
 Karmel, město 34.
 „ mys 5.
 „ pohoří 5.
 Karnak 57.
 Katakomby 67.
 Kidron (v. Cedron)
 Kineret (v. Genezaret).
 Kinité, národ 21. 55.
 Kir-Moab 53.
 Kison 15.
 Kolossae 62.
 Korea 46.
 Korint 63.
 Korozaín 39.
 Kreta, Kandia 65.

Kušet es Sachrach (v. „mešita
 Omarova“).

La Valette 5.
 Lazarův dům 32.
 Leontes, ř. 50. 52.
 Lesbos 64.
 Levi, kmen 23.
 Levité 23.
 Libanon 49.
 Libya 58.
 Lod, Lydda 35.
 Luksor 57.
 Lycie 64.
 Lydie 63.
 Lykaonie 61.
 Lysra 61.

Machaerus 42.
 Machmas 35.
 Magdala 39.
 Mageddo, Megiddo, rovina (v.
 „roviny“).
 Mageddo, m. 39.
 Mahanaim 32.
 Malta 65.
 Mambre (v. údolí).
 Mamertinský žalář 66.
 Manasses, kmen 22.
 Maon, m. 34.
 „ poušť (v. „pouště“).
 Mara (Ajun-Hovara) 55.
 Mariamne, věž 25.
 Mariánská studnice 17.
 Marie Panny hrobka 31.
 Masfa 35.
 Matarieh 57.
 Medsko 47.
 Memfis 57.
 Meroe 58.
 Merom 15.
 Mesopotámie 49.
 Mešita el Aksa 29.
 „ Davidova 29.
 „ Omarova 29.
 „ Ommajadův 50.
 Milet 64.
 Moab, země 53.
 „ poh. (v. Abarim).

Moab, rovina (v. roviny).
 Moabitě 11.
 Moria 25. 30.
 Moře galilejské (v. Genezaret).
 „ mrtvé (prokleté, pusté,
 solné) 13.
 „ středozemní (filištinské,
 veliké, zadní) 12.
 Mosul 47.
 Myra 64.
 Mysie 62.
 Mytilene 64.

Nablus (v. Sichem).
 Naim 39.
 Nazaret 39.
 Nebo 9.
 Neapolis 63.
 Neftali (Nephthali) kmen 22.
 „ pohoří 5.
 Nehemiášova studnice 17.
 Nih 55.
 Ninive 57.
 No (jezero) 55.

Ofir 13.
 Olivetská hora 7.
 Orontes, řeka 50.
 Pafus 61.
 Palæstina (země sv., zaslíbená,
 Hospodinova) 3.
 Palæstina prima, secunda,
 tertia 24.
 Pamfilie 61.
 Paneas (Baniás) 41.
 Parthia 48.
 Pella 41.
 Peraea 40.
 Perge 61.
 Persepolis 48.
 Persie 48.
 Petra 53.
 Phithom (Fithom) 57.
 Phoenike (Foenike) 65.
 Phogor (Fogor) 9.
 Pilátův dům 30.
 Podnebí 18.
 Pohoří efraimské 6.

Pohoří: israelské 6.
 „ judské 7.
 „ karmelské (v. Karmel).
 „ sinajské 54.

Pohromy 20.
 Pole pastýřův 33.
 Pouště: Bersabee
 „ Bethaven } 12.
 „ Bethsaida }
 „ Engaddi 11.
 „ Judská 11.
 „ Kades-Barne 12.
 „ Maon
 „ Thekua } 11.
 „ Zif }
 „ Faran } 55.
 „ Sin }
 „ Sur }

Praetorium 27.
 Psefnus, věž 25.
 Puteoli 65.

Quarantania, hora 8.
 „ poušť 12.

Rabbat-Ammon 54.
 Rafajští 21.
 Rafana 41.
 Rafidim 55.
 Rages 47.
 Rama 35.
 Ramath-Lechi 34.
 Ramesses 57.
 Ramoth 42.
 Rhegium 65.
 Rhinokolura 15.
 Rhodus 54.
 Rogel 17.
 Roviny: Akko 10.
 „ Esdrelomská či Je-
 sreelská 11.
 „ Jerišská 10.
 „ Jordánská (el Ghor) 10
 „ Moabská 11.
 „ Sáronská 10.
 „ Sefela 10.
 Ruben, kmen 22.
 Řím 65.

Saba 58.
 Safed 40.
 Salamis 61.
 Salim 38.
 Salmona 65.
 Samaria, m. 36.
 Samařsko 36.
 Samochonitis (v. „Merom“).
 Samos 64.
 Samothrakia 62.
 Sanhedrin, synedrium, ve-
 rada 27.
 Sarefta 52.
 Sáronská rovina (v. „roviny“).
 Scythopolis 41.
 Sehoim 14.
 Sefela („viz roviny“)
 Seir, pohorí
 Selmon, hora 7.
 Seleucia 51.
 Sennaar 46.
 Sidon 52.
 Sichem 37.
 Siloe 17.
 Simeon, kmen 23.
 Sinaj, hora
 Sinajské hory { 54.
 Sinajský púlostrov {
 Sion 25.
 Sittim 42.
 Soba 51.
 Sodoma 14.
 Sokoth 47.
 Somer (Šomron) 7.
 Sorek 15.
 Sunam 39.
 Sur, poušť 55.
 Susa 48.
 Susiana 48.
 Syene 57.
 Syrakusy 65.
 Syrsko 49.

Tábor 6.
 Tafsa (Thapsa) 51.
 Tammath-Sare 37.
 Tamyris 52.

Tarsus 62.
 Tartessus 13.
 Téby 57.
 Thadmor (Palmyra) 51.
 Thalassa (v. „Elassar“).
 Thekua, m. 33.
 „ poušť (v. „pouště“).
 Thesbi 40.
 Thessalonich, Soluň 53.
 Thirza 38.
 Thogorma 45.
 Thyatira 63.
 Tiberiáské jezero 13.
 Tiberias 37.
 Tigris 46.
 Trachonitis 41.
 Tres Tabernae 65.
 Troas 62.
 Tsana, jezero 56.
 Tvrz Davidova 24.
 Tyrus 52.

Údolí (v. „doliny“).
 Ukereve, jezero 55.
 Us 54.
 Útočištná města 42.

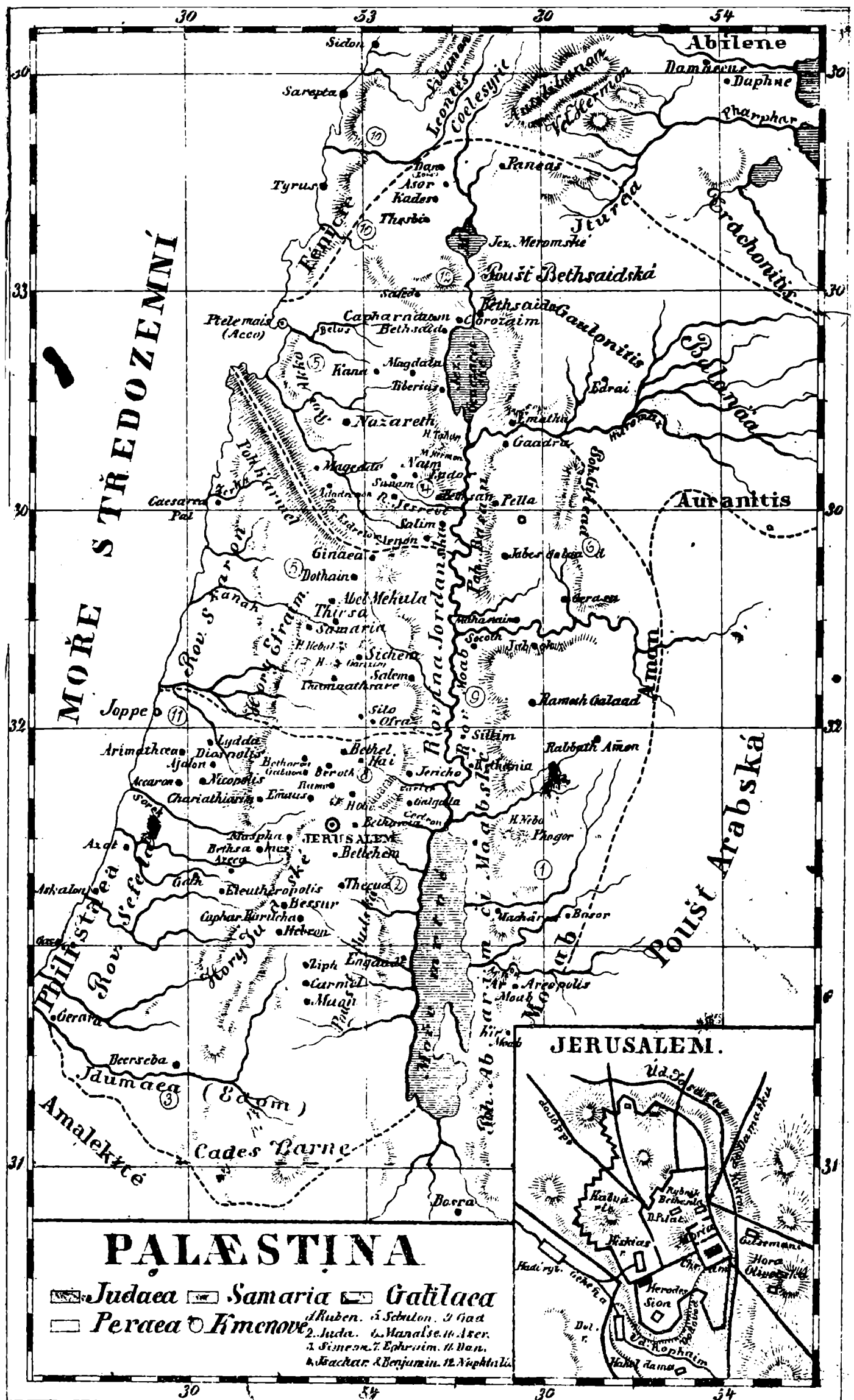
Vatikan 67.
 Via dolorosa (v. cesta bolestná)
 Vrch sv. Kateřiny 54.
 „ klášterní 54.

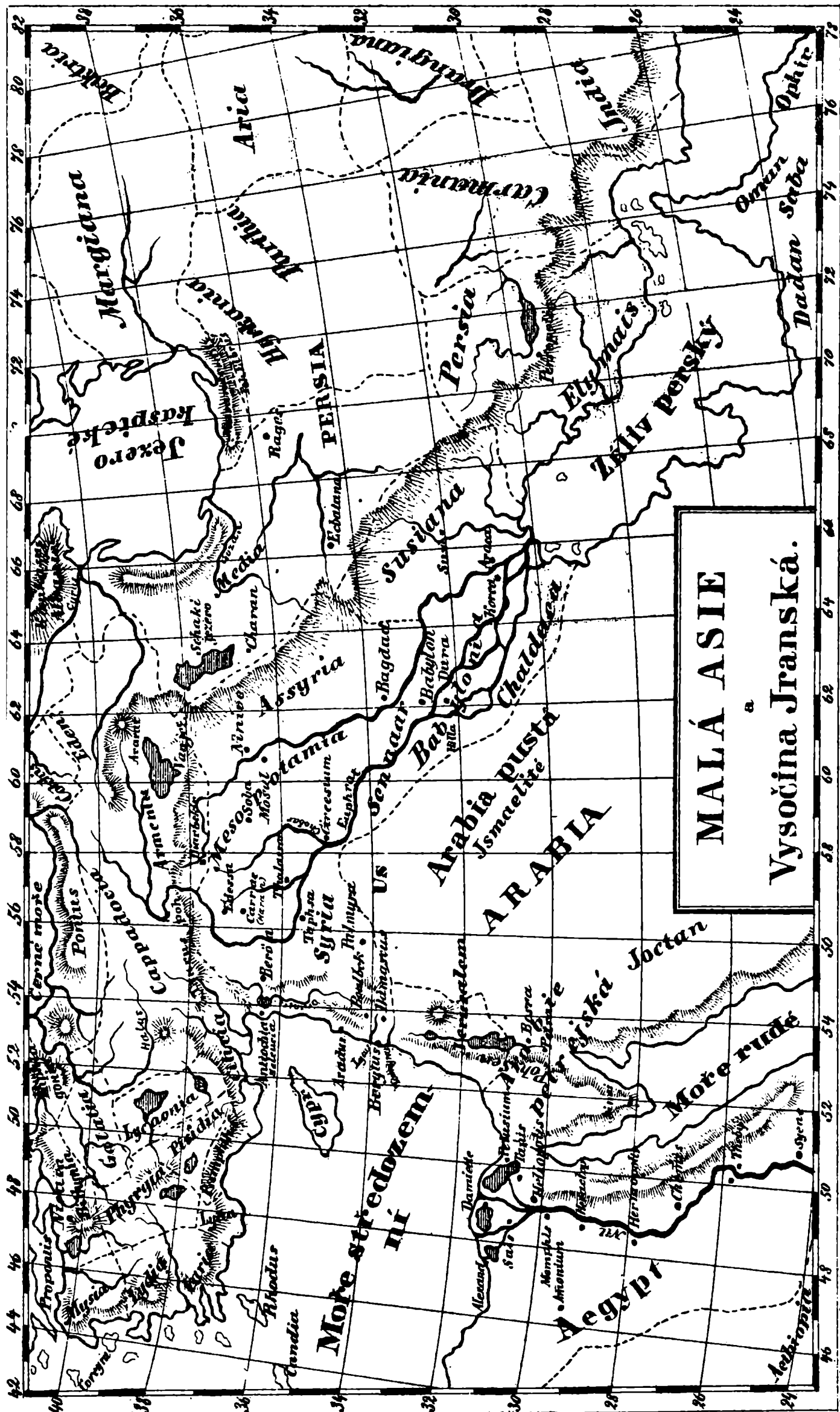
Zabulon, kmen 22.
 Zabulonská vysočina 5.
 Zájordání 40.
 Zájordánské hory 8.
 Země: hebrejská
 „ Hospodinova
 „ israelská
 „ svatá
 „ zaslíbená } 3.
 Zerká 15
 Zif, m. 34
 „ poušť v. („poušť“)
 Zion v. („Sion“).
 Zoan, (Tanis). 57

Značnější chyby tiskové.

Strana	6.	řádek	11.	zdola	místo	byalištěm	čti	bydlištěm;
13.	"	6.	"	"	"	mnohým	"	mnohých;
23.	"	9.	shora	"	"	soudcův	"	soudcův;
27.	"	3.	"	"	"	ná	"	na;
"	27.	17.	"	"	"	λιθόδτωτος	čti	λιθόστρωτος;
"	30.	"	8.	zdola	"	hu	"	ku;
"	30.	"	2.	"	"	v jiném	"	jiném;
"	31.	"	1.	"	"	zázračného	"	zázračného;
"	34.	"	3.	shora	"	navštívití	"	navštívití;
"	41.	"	1.	zdola	"	příbyl	"	příbyl;
"	45.	"	2.	shora	"	Thogorma	"	Thogorma*);
"	46.	"	19.	zdola	"	Tigrids	"	Tigris;
"	46.	"	4.	"	"	byli	"	byly;
"	49.	"	12.	"	"	Kapadocii	"	Kapadocil;
"	62.	"	10.	shora	"	Pavlovc. Tarsus	čti	Pavl., Tarsus,
"	63.	"	11.	"	"	Stymonu	"	Strymonu;
"	66.	"	7.	zdola	"	z částí	"	z částí;
"	66.	"	8.	"	"	obzvláštní	"	obzvláštní;
"	67.	"	5.	shora	"	byvalá	"	bývalá.

MALÁ ASIE
a
Vysočina Jranská.

